

9
1717, 12
12

DISSERTATIO IVRIDICA,
QVA DOCTRINA VVLGARIS
MAIOREM A FEMINIS,
QVAM
A VIRIS,
REQVIRENS
CASTITATEM,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO CAROLO,

PRINCIPE BORVSSIAE MARCHIONE BRAN-
DENBVRGENSI, CETERA,

IN ALMA REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE

NICOLAO HIERON. GYNDLINGIO
ICTO,

SACRI TRIBVNALIS, QVOD EST IN DVCATV MAGDE-
BVRGICO, CONSILIARIO REGIO, IVRIS NATVRAE ET GENTIUM
ITEMQVE ELOQVENTIAE ET ANTIQVITATVM PROFES-
SORE PVBLICO ORDINARIO,

SVB EXAMEN REVOCATVR

A. R.

IOANNE HENRICO BENZ,

ONOLDINO FRANCO,

AD DIEM FEBRVARII CIO MDCXVII.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
TYPIS IOANNIS HENRICI GRVNERTI, ACAD. TYPOGR.
RECVSA MDCCLXXVI.

DISSERTATIO IURIDICA
 QVA DOCTRINA VULGARIS
MAIOREM A FEMINIS
 QVA
A VIRIS
 REQUIRENS
CASTITATEM
 RECTORIS MAGNIFICENTISSIMO
 SERENISSIMO PRINCIPIS AC DOMINI
DOMINO CAROLO
 PRINCIPIS BOHEMIAE MARCHIONIS BRAN-
 DENBURGENSIS CETERA
 IN AUSTRIA REGIA RESIDENS
 PRÆSIDENTE
NICOLAUS HERON GYNDLINGIO
 IURIS
 LICENTIAE QVAE IN DUCATU MAGOR-
 VENSIS CONSTITUTA ESTO IURE NATURAE ET GRÆVUM
 IURIS PRAESIDIUM ET APOLOGIAM PROFER-
 SORE IURIS ORDINARIO
 ET IURIS REVOCATO
JOHANNES HENRICO FENN
 ORDINARIO IURIS
 AD DAM GERARDI CIO COXVAT
 HÆC IN MAGEBVRGIA
 ANNO DOMINI GRÆVUM ET APOLOGIAM PROFER-
 SORE IURIS ORDINARIO ET IURIS REVOCATO

MONSIEUR

A SON ALTESSE SERENISSIME

MONSEIGNEUR

LE PRINCE

**GVILLAVME
FREDERIC**

MARGRAVE DE BRANDEN-
BOVRG, DVC DE PRVSSE, MAGDE-
BOVRG, STETTIN, POMERANIE, DES CASSV-
BES, VENDES, MECKLENBOVRG, EN SILESIE,
ET CROSSEN, BOVRGGRAVE DE NVREMBERG,
PRINCE DE HALBERSTADT, MINDEN, CAMIN,
VENDEN, SVERIN, ET RACEBOVRG, COMTE DE
HOHENZOLLERN, ET SVERIN, SEIGNEVR
DE PAYS DE ROSTOC, ET
STARGARD

&c. &c. &c.

MONSEIGNEVR

A SON ALTESSE SERENISSIME

MONSEIGNEVR

LE PRINCE

GILLAVME

FREDERIC

MARGARVE DE BRANDEN

BOVRG. DVC DE PRVSSIE MAGE

BOVRG. SEITIN. LOMME

Les présents, qu'on
fait aux Grands et
aux Souverains, de-
voient être toujours
proportionés à Leur
rang et à Leurs eminentes qualités;
ie

ie pourrois biens me passer, d'offrir
à VOTRE ALTESSE SERE-
NISSIME cette Dissertation, qui
pour être née dans la poussiere de
l'école, ne sauroit nullement sou-
tenir l'eclat dont VOTRE AL-
TESSE est environnée. Mais
étant persuadé, que Sa Clemence
et Sa Generosité ne le cedent po-
int à Sa Grandeur, et qu'ELLE a
toujours été très affectionnée aux
gens de Lettres, je ne crois pas
trop hazarder en LVI consacrant
ces primices de mes études Aca-
demiques. Je supplie donc très
humblement Votre ALTESSE
SERENISSIME, d'agréeer ce pe-
tit présent, comme le tribut d'un
fidele sujet, dont la pauvreté ne
per-

permet' pas, de LVI marquer plus
parfaitement, avec combien de Zele,
de resignation et de profond respect
il est & fera toute sa vie

MONSEIGNEUR

**DE VOTRE ALTESSE
SERENISSIME**

*Le très humble, très obéissant et très
fidele serviteur et sujet*

JEAN HENRI BENZ,

CONSPECTVS DISSERTATIONIS.

Prefatio §. I. & II. Origo Brocardici & doctrine huius monstratur, & ex Glossa deducitur. §. III. Consensus morum Romanorum. §. IV. Qui quomodo a philosophica castitatis idea abierint ostenditur. Castitatis iuridicæ & philosophicæ differentia. §. V. Effectus primus huius doctrine in Adulterio, qui §. VI. copiosus proponitur ex iure Romano secundum potissima capita §. VII. Hodierna praxis circa adulterium unde orta? §. VIII. Nostra sententia de adulterio in relatione ad præsentem doctrinam, præscindendo a lege postivna. §. IX. Secundus effectus huius doctrine in pœna concubitus cum mancipiis. §. X. Tertius effectus in secundis nuptiis. §. XI. Cuius consecratoria feminis olim tantum odiosa denique etiam ad viros extensa. §. XII. XIII. & XIV. Consecratoria reliqua solis feminis odiosa. §. XV. Quomodo in iure Canonico secunde nuptiæ habeantur? §. XVI. Iuris hodierni usus. Cur horum iurium mitior sit, quam Apostolicæ doctrine sententiæ?

rentia? §. XVII. Quintus effectus in exheredatione ratione
personae exheredandae. §. XVIII. De meretricis significatione
disquiritur, inde oppositio adequata inter masculum & femi-
nam formatur. §. XIX. Cur poena exheredationis masculos
impudicos non aequae maneat, ac feminas impudicas? §. XX.
Quintus effectus ratione personae exheredantis. §. XXI. Sextus
effectus in sponsaliorum dissolutione propter errorem circa vir-
ginitatem §. XXII. Status questionis generaliter proponitur.
§. XXIII. Quid iuris circa hunc errorem secundum Romanos,
Graecos, Canones. §. XXIV. Protestantium doctrina §. XXV:
Inter quos tamen plerique inter sponsum & sponsam distingu-
unt. §. XXVI. Dissidentium Carpzovii & Strykii argumen-
ta. §. XXVII. Quibus responderetur. §. XXVIII. Tandem etiam
ex mente adversariorum usus doctrinae nostrae probatur.
§. XXIX, XXX, XXXI. Effectus doctrinae nostrae spurius in
substitutione fideicommissaria filio vel filiae facta reuocatur. Con-
clusio.

PRAE-

PRAEFATIO.

Feminæ quo imbecilliores semper sunt habitæ, eo maiori commiseratione dignæ visæ fuerunt. Quæ ratio impulit Doctores nostros, vt vnanimi fere consensu docerent, feminarum meliorem esse præ masculis conditionem, vbi de infirmitatis excusatione agitur. Saltem, hoc ad Tit. .x. de statu Hom. ad nauseam vsque inculcant. Quin & eo processit Legislatorum facilitas, & mansuetudo, vt mulieribus sexus fragilitatis lapsis etiam cum damno alterius succurrendum censuerint, parum pensi habentes, quid in contrarium naturæ leges toti humano generi communes suaderent, quod ex SCri Velleiani historia satis liquido apparet. Quam obrem mirum alicui & tantum non prorsus inconcinnum videri posset, quod iidem Dd. tra-

A de-

dere solent, maiorem a feminis, quam a viris requiri castitatem. Sane cum in nulla re magis conspiciatur humana imbecillitas atque in pudicitiae custodia, quid aliud nisi durities aut inhumanitas est, maius onus imponere feminis, naturae vitio debilioribus, quam viris, eiusdem naturae beneficio praestantioribus? Imprimis cum deprauati iuuenum virorumque mores ad eum peruersitatis gradum peruenerint, ut quo quis in sollicitandis corrumpendisque feminis fortio-rem & magis strenuum se gesserit, eo maiorem sibi gratulandi felicitatemque suam praedicandi causam habere sibi persuadeat. *conf. quae eleganter hanc in rem obseruauit CL. BAEIVS in Dict. Hist. Crit. voce VAYER p. 2929.* Quodvctunque sit, inuenitur tamen in omnibus fere libellis sequens Brocardicum: MAIOREM A FEMINIS QVAM A VIRIS REQVIRI CASTITATEM, MAIORIQVE ODIO PETI ILLARVM QVAM HORVM IMPVDICITIAM, multis modis commendatum & pro certo assumtum. Quin afferunt rationes, quibus inducti illud probant. Quae res vehementer me incitauit, ut de hoc argumento vtili simul ac iucundo paullulum copiosius excutiendo consilium ceperim, idque praesenti hac dissertatione faciendum decreuerim. Ut vero statim ab initio scias, beneuole Lector, quae

quæ mei sit instituti ratio, & quid a me sperandum, accipe: Selegi præcipua ex iure capita, quibus hæc doctrina maxime conspicua redditur, & in quibus vsus aliquem vel olim præstitit, vel adhuc præstat. Adduxi rationes & leges, quibus Dd. in singulis vti solent, adductasque ad rectæ rationis & iurisprudentiæ examen reuocaui. De industria autem argumentis illis topicis, quibus hanc doctrinam illustrare solent, abstinui, quorum in numero imprimis a PLINIO L. VII. H. N. c. 12. narratum colloces, quando adfirmat, feminarum cadauera a quis extincta prona fluitare; cum euehantur sinctibus, virorum supina, natura ipsa pudoris disciplinam inter defuncta corpora discernente: Quo sane carere possumus, vbi in cathedra iuridica stantes ex iuris effectibus monstrare satagimus, maiorem a feminis quam a viris requiri castitatem: quos si non omnes vsu obtinere, sed plerosque Romanæ ac veteri iurisprudentiæ conuenire inueneris, non ideo mihi irascaris, precor, quod iis euoluendis operam dederint: potius perpendas, rogo, a iuuenili ingenio non esse sperendam rerum mere practicarum fastidiosam disquisitionem, vt quæ viris tantum in foro ætatem argentibus merito relinquitur: Mihi satis fuit, industriam qualicumque specimine probasse.

§. I.

CVm in quacunq[ue] retractanda dimidium operæ illi confecisse videantur, qui eius originem & causas rite inuestigant; ita in præsentii iureconsultorum doctrina explicanda feliciores progressus me facturum confido, si natales eius in luce constituam, & quos habuerit auctores & nutricios fideliter exploreni.

§. II.

Foret autem Inanis plane & miseræ diligentia, si expressam legem hic excitare, eique doctrinam hanc superstruere laborem. Deprehendi enim satis anxie inquisitione edoctus, nihil eiusmodi rotum iuris nostri corpus continere. Sed quemadmodum multa iuris prudentia nostræ capita sola Dd. auctoritate nituntur; ita & Brocardicum, quod nunc excutimus, inde fluxisse pro comperto habeo. Sedes huius materiae est in Glossa ad *L. Palam. §. quæ in adulterio ff. de Ritu nupt.* quando enim *Ulpianus* docet, feminam in adulterio deprehensam ipso iure infamem fieri sine precedente sententia, conditores Glossæ notant, differre in eo feminam a masculis, quippe ad quos propter adulterium infamandos requiratur iudicis sententia, argumento ex *L. 2. §. 3. de his, qui not inf.* satis subtiliter deducto. Cuius niuersitatis non aliam rationem reddunt, quam **QV OB MAIORI ODIÒ HABEATVR FEMINARVM, QVAM VIRORVM, IMPVDICITIA; MAIORQVE A FEMINIS QVAM A VIRIS, REQVIRATVR CASTITAS.** Non mirandum autem, tam procliuës fuisse Glossatores ad hoc principium stabiliendum, cum quam sint Itali ho-

mines femineæ pudicitia seueri custodes, quam contra masculinae impuritatis faciles patroni, nemo ignoret. Secuti sunt hos antesignanos Doctores postumi cateruati, iique non infimi subsellii, sed primi ordinis, ex quibus si nominauero a) Andream Tiraquellum, b) Franciscum Connanum, c) Scipionem Gentilem, d) Conradum Rittershusium, e) Paulum Cypræum, f) Ioannem Gœddeum, sat graues Auctores mihi videor nominasse. Et hos in eam sententiam potissimum coegit sequens consideratio, quod doctrinam huius Brocardici non tantum cum moribus Romanorum optime conspirare, sed etiam in ipsis rerum actibus conspici, & ad capita iuris non exigui momenti porrigi deprehenderit. Id vero ipsum est, quod nunc amplius declarandum mihi sumam.

§. III.

Et ut de Romanorum moribus dicere accipiam, pleni sunt omnes ex antiquitate superstites libri testimoniorum de feminarum apud Romanos ætissima custodia, de que laxa apud eosdem masculorum licentia. Feminas enim in duas quasi classes distinxerunt, honestarum unam, alteram vilium & abiectæ conditionis. Illas castitate fere sola æstimarunt, ex qua, quicquid ornamentum in pulcriorem sexum retundat, fluere merito existimarunt. Has eas veluti veste semper tectas operatasque, hanc earum præcipuum firmamentum dicunt.

Et
 a) in I. Legem conub. Glossæ primæ part. 1. n. 45.
 b) Comment. Iur. Ciu. L. VIII. cap. 7.
 c) Tractat. de secund. nupt. in principio.
 d) ad Nouellas Part. IV. c. IV. §. 6.
 e) de Sponsalibus cap. XIII. §. 57.
 f) ad L. 101. n. 4. ff. de verb. signif.

Et hinc vero variis institutis cauebant, ut ea in tuto collocata durare illibata. Cuius rei tam ex domestica, eorum vita, quam ex publicorum negotiorum argumentis superflua clara vestigia. Virginum quippe pudicitia nihil ipsis sanctius erat, nihil maiori diligentia seruandum. Hoc patris cuiuslibet votum, hæc erat sententia quam Plautus refert in Epidico

*Non nimis potest
pudicitiam quisque seruare filie suæ*

Nullum igitur maius familiae potius dedecus credebant inferri, quam filiae corruptione. Malebant hanc mortuam quam vitiatam: quod de egregium affert exemplum VALERIUS MAXIMUS L. VI. c. 1. in Virgino; qui cum Appius Claudius Xuir filie eius virginis stuprum pertinaciter expeteret, deductam in foro puellam occidit, pudicæque interuentor, quam corruptæ pater esse maluit. Quid? quod feminae innuptæ, ne vel minima re offenderentur, non tantum a balneis & publicis lauationibus, sed etiam a g) conuiujs penitus arcebantur. Varro in Agatone apud Nonium: *Virgo de conuiuio abdicabatur ideo, quod maiores nostri virginis acerbæ aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* Quibus addo notissimum de Manlio, senatorii ordinis viro, exemplum, quem, cum vxorem suam præsentem filia impudicè osculatus esset, Cato Cenfor Senatû motum notauit ignominia. *Plutarch. in Cat. Mai.* Nec aliam rationem, cur dotis causa apud Romanos semper tam fauorabilis fuerit habita, allegari posse credo, quam quod castitati innuptarum meliori consilio prospici posse desperauerint atque matrimoniorum act celeratione. Et quid aliud ostenderunt Legislatores, quam

g) conf. Muretus Var. Lect. VII. cap. 2.

quam peculiarem suam de virginum castitate sollicitudinem, quando tutorem pupillæ stuprum inferentem tam atrocibus pœnis censuere coercendum? Feminis nuptis vere, quamuis liberiori paulo aura frui licuerit; tamen adeo eas constrietas voluerunt & custoditas, ut quantum viris pudicitia præstare voluerint, Romani, facile inde colligatur. In conuiujs quidem (quem enim Romanorum pudebat uxorem ducere in conuiuium? teste Nepote) ad mensam sedebant, non autem, ut viri, stratae recubabant, teste *Valerio Maximo* L. II. c. 3, quod seueritatis satis scrupulosæ exemplum indicio est, Romanos, si ex moribus hodiernis forent iudicandi, rusticitatis paulo iniquioris reos futuros. Vini usum vero non aliam ob causam feminis suis interdixisse videntur, quam ne in aliquod dedecus prolaberentur. Saltem idem *Valerius* affirmat, *proximum a Libero patre esse consueuisse intemperantiæ gradum ad in concessam venerem.* Hinc oscula, quibus marito & cognatis solis feminas obuias salutare permissum, in proditionem earum introducta sunt, ut clandestinus vini usus manifestaretur. Et ut publice monstrarent Romani, quantum sibi curæ cordique esset feminarum verecunda species, peculiaria instituerunt sacra, quibus eam quasi Deam celebrarent, quod ex loco *Liuii* L. X. clarum fit, ubi memoriæ proditur, *Virginiam Auli filiam, quod Patriciæ plebeio nupsisset, a sacris Pudicitæ Patriciæ fuisse exclusam.* Forre eodem referas *Veneri Verticordiæ consecratum simulacrum, quo facilius virginum mulierumque mentes a libidine ad pudicitiam conuerterentur, ut ait Valerius* L. VIII. c. 15. II, 12, conf. *BAELIVS* sub voce *Sulpicia* n. A. Id

certum, muliebris pudicitiae venerationem tam late se porrexisset, ut etiam strictum illum & rigidum iudiciorum Romanorum ordinem interuerteret. Idcirco enim mulieres non poterant ab aduersario suo renitentes in ius trahi, ne earum verecundia periculum subiret. Audiamus iterum Valerium L. II, cap. 1, n. 3. *Sed quo matronale decus verecundiae munimenta tutius esset, in ius vocanti matronam corpus eius attingere non permiserunt, ut inuiolata manus alienae tactu stola relinqueretur.* Ex quo apparet publicae utilitati, quae est litium breuis exitus & finis, antepositam fuisse verecundiae muliebris curam. Eadem fecit, ut ne causis in foro agendis & defendendis se immiscerent: quod cum non sibi crederet dictum & obseruandum Afrania, Licinii Buccionis Senatoris vxor, prompta ad lites contrahendas, pro se semper apud Praetorem verba faciens, & inuisitatis lattratibus assidue tribunalia exercens, *muliebris denique calumniae notissimum euasit exemplum, saepe laudato Valerio adnotante.* Sat, credo, testimoniorum adprobandum, quantum pudicitiae & verecundiae a feminis honestis exegerint Romani. Alteram feminarum classem, ut moribus & vitae genere, ita ciuili aestimatione, externo habitu, vestibus ab honestis distinctarum, inter excrementa ciuitatis, inter sordes vrbis Romani numerabant: non alio consilio tolerantes, quam ut seruirent iuuenibus virisque miseram & contemtissimam seruitutem, & honestas feminas ab insultibus libidiniforum hominum, veluti scuto obiecto, defenderent. Inde lupanarium vsus publicus permissus, longa in Ciuitate Romana consuetudine firmatus, de quo aequae ac de censu meretricibus imposito, deque merce-

de ipsis debita si multa hic dicere vellem, actum agerem; egit enim id iam personatus Huartus de Cleman-
gis peculiari Dissertatione *Nouæ Bibliothecæ Tom. IV. p. 609.* inserta. Non possum autem non hinc repetere
duo loca, quæ laxam illam apud Romanos masculo-
rum in libidine explenda libertatem clarissime ante
oculos ponunt. Vnus est ex Horatii L. II. Sat. II
n. 31.

*Quidam notus homo cum exiret fornice, macte
Virtute esto, inquit sententia dia Cæronis:
Nam simul ac venas inflauit terra libido,
Huc iuuentes æquum est descendere.*

Hæc Cato dixit, rigidissimus ille vitiorum Censor,
nec dixisset forte, nisi mores sæculi ita tulissent. Et
ne existimes, Poetam iussisse, sit alter locus ex Cicero-
nis Oratione pro M. Cælio c. XX. *Verum si quis est,
qui etiam meretricis amoribus interdictum iuuentui putet,
est ille quidem valde seuerus, negare non possum: sed abhor-
ret non modo ab huius sæculi licentia, verum etiam a maia-
rum consuetudine atque concessis; quando enim hoc non fa-
ctum est? quando reprehensum? quando non permissum?
quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Num ve-
ro credis, Ciceronem hæc ita in conspectu totius ciui-
tatis Romanæ proferre ausum, nisi temporum consue-
tudo probasset? Addo his gemina loca, Plauti vnum, al-
alterum Terentii, qui, ut postulat Comædiæ instituc-
tum, mores Romanorum, quamuis aliis sub nomini-
bus, scite solebant depingere. Plautus ita in *Curcul.*
*Act. I. Sc. I.**

B

Ne.

*Nemo in quemquam publica prohibet via:
Dum ne perfundum septum facias semitam,
Dum tute abstineas nupta, vidua, virgine,
Iuuentute & pueris liberis, ama quid lubet.*

Terentius in *Adelph. Act. 1. Sc. II.* breuiter & rotunde: *Non est turpe, mihi crede, adolescentulum scortari.* Ex quibus facile intellectu est, Romanos masculis quidem libidinis frena valde laxasse, feminarum vero affectum, quando possent opere, h) externis legibus coarctasse. Ceterum mores, vt fieri solet, passim receptos, vtut peruerfos, in iurisprudentiam nostram variis sub figuris & schematibus se insinuasse, sequens de principii nostri effectibus in iure tractatio docebit; quam antequam ordiamur, consultum erit, differentiam castitatis philosophicæ & iuridicæ monstrare copiosius, partim vt illorum præscindamus conatus, qui ex morali doctrina vel ex Christianæ religionis principiis doctrinam nostram impugnare satagunt, partim vt eluceat, quomodo Romani a vera & morali castitatis idea discesserint, maiorem a feminis quam a viris exigentes castitatem.

§. IV.

Scilicet differt multiplici ratione castitas iuridica a castitate philosophica. Hæc enim a sola virtute venit, omnisque externæ coercionis expers propria & non adscititia pulcritudine sese commendat, vtilis omni-

h) Dico externis legibus. Neque enim later, placuisse viris honestis & virtute præditis etiam castitatem in viris. Refert SPONIUS in *Antiquitatibus Lugdunensibus* inscriptionem, vbi Eurychiano cuidam elogium VERGINIS adscribitur.

mnibus, nemini grauis, vbiue decora. Simulac eam abiciamus, & cum impudicitia, cum libidine, cum obscenitate commutamus, homines amplius non sumus rationis luce vtentes, sed miserrima animalcula ad interitum nostrum properantia. Quis enim dubitabit, Deum O. M. qui nos homines esse voluit, quique tueri hanc dignitatem & nomen iussit (quod fieri non potest, nisi tranquillitate animi & corporis incolumitate intuto posita hanc castitatem ab omnibus æque sine sexus, status, vel conditionis discrimine desiderare? Hac vanescente pessimi affectus in animum sibi imperium sumunt, & foedissimis voluptatibus viam patefaciunt, qua patefacta totum hominis *σύνεσις* ruat & soluatur necesse est. Cuius pulcritudinis imago vt in morali doctrina in omnium sese oculos ingerit: ita paullo aliter in Iurisprudentia & disciplina politica apparet. Hic enim solum id respicimus, quod scopo Reipublicæ prorsus contrarium est, id solum præcauemus, quod eius externæ felicitati tranquillitæque obest. Quamobrem cum in ciuitates coierint homines, non vt virtutem exercerent (quis enim non videt, extra Rempublicam eam magis commode & procul omni prauorum exemplorum metu exerceri fortassis posse? sed vt ab insultibus hostium, ab iniustitia malorum se tutos præstarent, hæud difficulter apparet, non id Legislatoris officii rationes exigere, vt virtutem in omnium ciuium animos infundat, eosque ad philosophicam quandam perfectionem adducat. Virtus enim non est, nisi spontanea, coacta virtus est *συνδραχόν*: vult ea suaderi, doceri, non iuberi, non extorqueri. Legislator autem primario nec suadet, nec

docet, sed iubet, sed vetat, sed sub pœnali sanctione præcipit, & cogit, hinc in virtutem ipsi nullum imperium, nula iurisdictio. Quod de virtute dicimus etiam de castitate valere debet, quia illa ex virtute nascitur. Inde vero est, quod castitatem nihil ad edictum Prætoris & legislatoriam potestatem pertinere creditum sit. Si contingit, vt Imperantes castitatem civibus præcipiant, fit id non alio, quam tranquillitatis vel honestatis externæ intuitu. Vnde claret, veram & genuinam castitatem in auras elabi, quando iubetur, & obiecta pœna sancitur. Quicquid hic observatur, nuda quædam ab externo actu abstinentia est, quæ siue i) sponte fiat, siue ab invito, parum principis interest. Non id curat is, quibus stimulis intrinsecus vrgeris, quod libidinis æstu conflagres, dummodo non erumpere sinas clausam turpitudinem, & latentem pruritum occultas. Id si feceris, iuridice quidem castus es, sed noli persuadere tibi, te philosophicam, multo minus Christianam castitatem esse affectum. Finge enim,

i) Felices sub tali lege illi, qui temperamenti quadam imbecillitate casti sunt: hi enim quin sponte legi obtemperant, non impediuntur. Sed valde vereor, vt hi virtutis laudem mereantur, quam obtinere nemo potest, nisi qui suas cupiditates deuicerit. Quomodo autem is cupiditates deuicisse dici poterit, qui eas non habet? Placet sententia Abdiæ Trew, Mathematici Altdorfni, in Progr. apud HENNINGIUM WITTENIUM *Memor. Medic.* vbi de Iungermanno Collega cœlibem vitam traducente: *In quo (cœlibatu) non est necesse continentiam prædicari, quia nulla in ipso opus erat, virtus enim est cum lucta, Aristotele censore, coniuncta, cuius iudicium nulla, que vniquam in hoc genere emicaret, flamma præbere animaduersa est.*

nim, legem abesse, quæ te castum esse iubet, an tum etiam pudicitiam seruabis? non credo, quia anguem in sinu foues & lancinanti cupiditate assidue agitaris, quæ lege remota, non secus atque aquæ perrupto aggere, subito se effundet, & concitato impetu effluet. Quid plura? satis est monuisse, Legislatorem, quando castitatem lege iubet proposita, non eo id facere animo, vt virtutem iubeat, sed vt Reipublicæ commodum pacemque tueatur: vel, non præcipere Principem castitatem primario, sed consequenter tantum, alii sæpe vtilitati intentum, abstinentiam a Venere etiam licita iniungere. Cum itaque euenire possit, vt Reipublicæ conducatur, hunc illumue magis castum esse, non mirandum est, cur maiorem ab aliquibus exigat castitatem & maiori odio prosequatur aliquorum impudicitiam. Cape exemplum ab ebrietate, ve etiam a somno, re magis indifferente, cur ea in milite excubias agente grauis puniuntur? nonne ob publicam vtilitatem, quæ hic magis periclitatur? Simili ratione, vt statim exemplum ex nostra doctrina subiungamus, Romani in adulterij crimine magis impudicitiam muliebrem respexerunt, quam virilem inuerecundiam; fecerunt id illi procul dubio propter suppositionem fœtus alieni, qua & maritus, & legitimi aliquando liberi grauissime læduntur, ille onere alendi sibi imposto, hi diminutione patrimonii. Accidit etiam non raro, vt leges moribus ciuium vtcunque in ciuitatem infusus sese accommodent, quia vbi iam sunt inveterati, simul ac vno ictu tolli nequeunt, quod infra, vbi de secundis nuptiis agemus, latius declarabimus. At caue existimes, Principem ciuitatis maiorem ab hoc exigentem castitatem ab altero exi-

gere nullam. Optatis, si bonus, omnes ciues virtuti deditos, quia quo magis ad virtutem accedunt, eo magis tranquillitati publicæ student, sponte, quod facere debent, facientes & minori difficultate obsequium legibus exhibentes. Ceterum repetimus, non obligari Legislatores, vt æqualem omnibus imperet castitatem; aliquibus, prore nata, cuiuslibet pudori relinquere potest, quum, quæ virtutis sunt, coactionem legis respiciant. Quamobrem falsum fuisse & Zelo nimium indulgisse k) Alesium, Francofurtanum primo, deinde Lipsiensem Theologum, pronuncio, publice edito scripto propugnantem, ad principis vtique officium pertinere, vt omnem is impudicitiam e Republica funditus eiiciat. Eius enim generis libello suo prope indicio prodidit, quam non intellexerit Reipublicæ neruos, nec virtutis indolem, quando civili eam imperio subiiciendam credidit. Forte haud dixerim inepte, foro Theologico, ad quod illa pertinet, Theologum non nihil subtraxisse. Verum attende tamen! Nam cum ad legem civilem solum hoc pertinere adseueramus, quod iustitiæ promouendæ inseruit, non negamus, imo potius volumus, debere etiam certo modo honestatis rationem habere Legislatorem, verum non ipsius honestatis intuitu, sed iustitiæ obtinendæ & publicæ quietis conseruandæ causa. Quod si enim illa nimium a ciuibus negligitur, facile sceleribus & omni iniustitiæ aperiretur fenestra. Speciatim de voluptate tenendum, eam, vbi nimium laxantur fræna, vires accipere, & latius furorem fundere, qui tandem ad vetita, turpissima
ma

k) refert eius historiam Bælius in Di&ct. H. C. sub hac voce ex Iacobi Thomassii Schediasmate.

ma, ad domos alienas, ad toros connubiales vsque grassatur. Quæ causa est, cur Romanos grauius peccasse statuamus, masculis tam prolixam libidinem indulgentes: quam denique publica lupanarium tolerantia magis auxit, simulatque effecit, vt saluberrimæ leges de adulteriis & stupris coërcendis latæ vel effectu fuerint destitutæ, vel in irritum plane ceciderint.

§. V.

Sed tempus nunc est, vt ad rem ipsam deueniamus, & quas doctrina nostra de maiori castitati a feminis, quam a viris, requisita vel habuerit, vel adhuc secum trahat, in iure consecutiones euoluamus, ne videamur de non-ente disputare. Primum igitur locum tribuimus ADULTERIO, quem crimen hoc vel ideo meretur, quod maxime conspicuum reddit, quod excutimus, principium, & peculiarem Romanorum philosophiam conspiciendam præbet. Est enim tratatitum, Romanos definiuisse adulterium per concubitus cum aliena vxore, quod clarissime l. 6. ff. §. 1. l. 34. §. 1. ad L. *Iul. de adult. coërc.* probant, quin totus titulus id loquitur, adulterium tantum in nuptam & a nupta committi. Quod mihi argumento & sufficienti, Romanos hoc crimen feminis quasi proprium fecisse, & dum eius pœnam in masculos propagarunt, fecisse id tantum feminarum intuitu, earum castitati consuluros. Ita enim, ni fallor, rationes subdixerunt de matrimonii nexu. Considerarunt nimirum matrimonium, non tanquam societatem æqualem, sed coniunctionis inæqualis loco habuerunt: in qua cum primas marito detulerint, fieri aliter non potuit, quam vt ab eius

eius honore totum 1) matrimonii decus dependere statuerent. Eo collineant omnes illæ nuptiarum solemnitates, sponsæ in domum sponsi deductio in manum conuentio. Nemo sane apud Veteres legit, maritum in torum vxoris venisse, sed semper vxorem mariti torum conscendisse animaduertit. Inde natum est, vt Romani adulterium ad solius mariti iniuriam pertinere arbitrarentur, quippe qui solus torius habebat. Huic iniuriæ tantam atrocitatem inesse existimabant, vt infensissimo hosti male precantes hanc ipsam lecti genialis labem optarent, certi, talem iniuriam ad eum probe vexandum & cruciandum sufficere. Sicenim precatur Ouidius inimico suo, quem Ibis nomine dederat:

*Nec tibi contingat matrona pudicior illa,
Qua potuit Tydeus erubuisse nuru,*

conf. elegantissimum Iureconsultum *Barnabam Brissonium* ad L. Iul. de Adult. p. 135. edit. Lugd. 155. & si tanti videtur, *Menagiana* p. 341. seqq. edit. primæ *Batavæ*, vbi *bitria Suidæ* loca huc pertinentia inuenies. Nec mirum adeo videri debet, Romanos impudicitiam nuptiarum

- 1) Hic vero Græcos ipsis præiuisse vt credam, facit sententia Peryctiones Pythagoricæ apud *Stobæum* cap. 83. *Φέπειν δὲ καὶ τῶ ἀνδρὸς πάντα, καὶ ἀτυχῆ, καὶ ἀμάρτη κατ' ἀγνοίαν, ἢ νῶστον, ἢ μέθην, ἢ ἄλλοι γυναῖκι συγγενήται. Ἐνδοξάσι μὲν γὰρ ἐπιχωρεῖσαι ἀμαρτίῃ αὐτῇ, γυναῖκα δὲ εὐαῖτι, τιμωρὴν δὲ ἐφέστηκεν.* Ferendi sunt omnes casus viri, cisi infortunatus sit, aut delinquat per ignorantiam, morbum, aut ebrietatem, aut cum mulieribus fuerit. Viris enim hoc peccatum permittitur, mulieribus non item, sed pœna iis irrogatur.

ptarum tam impenso profecutos esse odio, vt huic intenti maritorum castitatem fere neglexerint. Ceterum enim est, longe disparem esse conditionem vxoris adulteræ & mariti lasciuientis, & maiora damna ab illa, quam ab hoc esse cum familiæ cum Reipublicæ metuenda. Illa enim alienum fœtum marito supponit, eumque alendi onere grauat, legitimis vero liberis patrimonium minuit, eoque multis litibus, contentioni- bus, odiis occasionem præbet. Quæ omnia de viro impudice viuente æqualiter prædicari nequeunt. Quin nullus dubito, Romanos adulterium ad solas nuptas restringentes credidisse fere, feminas in dote molliore, fluxa & mutabili, &, quando semel libidinis extimulantur furis, ad quoduis nefas, & insidias vitæ mariti fruendas ad cædes perpetrandas videri aptas, eaque ratione cauendum censuisse; ne ciuitas clandestinis criminibus deformaretur. Saltem Catonem huc respexisse animaduerto, quom contra adulteram feminam parricidii accusatam veneficii præsumtionem valere voluit, teste m) Quintiliano Instit. Orat. L. V, C. II: *Si causam*

- m) Adscribo Belli de hac præsumptione iudicium, quod æquitate sua non minus quam soliditate sese magnopere commendat. Ita enim ille in Dict. Hist. Crit. sub voce Porcius lit. Q. *Quintilien a raison de croire, qui cette sentence de Caton étoit de poids dans les causes, qu'il spécifie, mais généralement parlant elle n'est pas receuable. Si il est constant, qu'un mari est mort de poison, & que sa femme avoit commis adultere, ceux qui la croient coupable de la mort de son mari, se fondent sur de fortes presomtions, & ils peuvent alleguer son adultere comme un très bon préjuge: mais si l'on vouloit conclure sans exception, que, puisqu'une femme n'est*

causam veneficii dicat adultera, non Marci Catonis iudicio damnata videatur, qui nullam adulteram non eandem esse veneficam dixit? His principiis innixi Romani variis adulteras pœnis coërcuerunt, de quibus, cum id argumentum alii iam plena manu tractauerint, mallet tacere, nisi id postularet præfens instituti ratio, vt deterior feminarum conditio magis ac magis ante oculos ponatur,

§. VI.

Iam à primordiis Romanæ Reipublicæ concessit Romulus marito ius occidendi vxorem adulteram iudicii in causa propria illustre exemplum statuens. Tertius & Dionysius Halicarn. L. II. *Si qua in re peccasset (mulier) ipsum, qui iniurias passus erat, (maritum) iudicem habebat, pœneque magnitudinis arbitrum. De his cognoscebant ipsi cognati cum viro, ubi violata fuisset pudicitia, & se quam mulierem vinum bibisse conspiciisset. Romulus enim hoc vtrumque, vt muliebrium delictorum grauissimum, morte puniri iussit. Quem locum eo lubentius adduxi, quo clarius inde apparet, existimasse Romanos, decus dignitatemque totius familiæ in vnius feminae impudicitia periclitari, non aliam forte ob causam, quam quod per adulterium fordido sæpe & ignobili patre nati ingenuis & splendidis familiis inferantur. Sed hoc iam non ago: mihi monstrasse sufficit, marito ius occiden-*
di

n'est point fidelle à son mari, elle l'empoisonnera, & on se tromperoit. Il y a bien de telles femmes, qui sont bonnes envers leurs maris, & qui ont beaucoup de soin d'eux, quand ils sont malades, & qui en un mot ne pourroient auccinement les empoisonner, quoiqu'ils fussent un peu de mauuaise humeur. Ainsi la maxime de Caton étoit outrée.

di vxorem adulteram Romuli lege iam fuisse datam Firmat id Gellius L. X, c. 23. ex quo Catonis sententiam, quam in Oratione sua pro dote protulit adducere omnino e re mea est: *In adulterio vxorem tuam si deprehendisses sine iudicio impune necares; illa te, si adulterares, digito non auderet contingere, neque ius est.* Locuples probatio, feminis non licuisse lecti connubialis iniuriam vindicare. Quamuis autem illam morum asperitatem leniuerit dies, & sequentium temporum humanitas viri manibus extorsit vindicem gladium; ita vt si eum in vxoris necem vertisset, lege Cornelia de Sicariis stricto iure plecteretur, non cessauit tamen ideo priuata in adulteras ultio: duntaxat sub alia iuris specie legibus fuit stabilita, vel saltem permissa. Quod enim antea marito fuit ius occidendi, id nunc in patrem translatum fuit, quia, vt eleganter Papinianus l. 22. §. 4. ff. ad L. Iul. de Adult. coerc. *pietas paterni nominis plerumque consilium pro liberis capit, mariti autem calor est impetus facile decernentis refranandus fuit.* Deinde etiam Imperatores, moti iusto dolore mariti aduulterio vxoris grauius læsi & exulcerati, mitigauerunt ipsius intuitu L. Corneliæ rigorem, censentes vxoris adulteræ eadem extraordinaria tantum poena compefcendam, l. 38. §. 8, ad L. Iul. de Adult. & l. 1. §. ult. ad L. Corn. de Sicar. Quo ipso perspicue monstrarunt, non adeo deferbuisse vetus adulterarum odium, quin id ad excusandum iniustam sua ætate vindictam momenti aliquid afferre queat. Alia mariti prærogatiua versabatur in iure diuertendi ab vxore adultera, vel tantum probri cuiusdam suspecta. Venit ea iam ex Romuli lege, quam Plutarchus acerbam nimis & du-

ram vocat in Romulo his verbis: ἔθνηκα δὲ καὶ νόμος ῥή-
 ναις, ἂν ἀφροδῖος μὲν ἐστὶ γυναῖκα μὴ διδῶς ἀπολείπειν αἰδοῦσαι, γυ-
 ναῖκα δὲ διδῶς ἐκβαλεῖν. *Leges tulit ex quibus illa dura est,*
que mulierem a viro diuertere vetat, ac permittit viro repudia-
re uxorem. Quod si exemplis hanc rem censerem tran-
 sfigendam, facili defungi operaliceret. Ita Cæsar Pom-
 peiam, quod amasium eius Clodium inter cerealia fa-
 cra domi suæ latentem inuenisset, repudiauit, causa
 vxorem suam non tantum crimine, sed & crimi-
 nis suspicione vacare oportere, scribente *Suetonio cap.*
24. idem Sulpitius Gallus fecit, quod suam aperto capite
foris versatam cognouerat, Q. Antistius Verus, quod in
publico cum quadam libertina vulgari secreto loquen-
tem viderat, Sempronius Sophus, quod se ignorante
aufa fuerat ludos spectare. conf. Dio Caspius L. XXXVII.
 Sed si forte exempla tibi non satisfaciunt, cape doctri-
 næ legibus stabilitæ testimonium ex cardinali illo lo-
 co apud Plautum in *Mercat. Act. IV, sc. 6.*

Ex

*Ecastor lege dura vinunt mulieres,
 Multoque iniquiore miser e quam viri :
 Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
 Id si resciuit vxor, impune est viro :
 Vxor viro si clam domo egressa est foras,
 Viro fit causa, exigitur matrimonio.
 Vinam lcx esset eadem, que vxori est, viro. (n)*

(n) Est huic toto parallelus *Euripides in Medea n. 230.* qui
 non est a me omittendus, cum morum Romanorum Græ-
 corumque consonantiam egregie demonstret;

Πάγ-

Ex quo sane luce meridiana clarius adparet, Plauti tem-
pore fœminas longe duriori iure in adulterii diuortii-
que caussa fuisse vfas, quam viros. Quamuis enim non
nesciam, tantam aliquando in vrbe natam fuisse morum
dissolutionem, vt quotannis prope vxores mutarent vi-
rum, atque annos frequentius a maritorum, quam a
consulum ferie numerarent, non dubito tamen, quin
id ad factum potius, quam ad ius pertinuerit. Quo
imprimis hic Plautilocus facit. Et credo, vel morum
in melius mutatione, vel Prudentum interpretatione,
vel etiam lege quadam coarctatam fuisse istam laxissi-
mam repudiorum licentiam, atque ad causas ea de re

C 3

co-

Πάντων δὲ ὅσ' ἐστ' εὐφυχεῖα, καὶ γνώμῃ ἔχει,
Τυγαῖκός ἐσμεν ἀθλιώτατον Φύλον.
Ἄε πρώται μὲν δεῖ χρεμᾶτα ὑπερβολῇ
Πόσιν πριάσθαι, δεσπότῃν ἴε σώματ' ὀ-
δαβείν. Κακὴ γὰρ ἴσθ' ἐστ' ἀλγὺν κακόν,
Καὶ ἴσθ' ἀγὼν μέγιστ' ἢ κακὸν λαβεῖν.
Ἡ χρεῖσιν ἔ γὰρ εὐκλείης ἀπαλλαγῆ
Τυγαῖκόν, ἐδ' οἶον τ' ἀνῆσθαι πόσιν.

Omnium autem quæcunque sunt animata
& mentem habent,

Nos mulieres sumus miserrima propago:
Quas primum quidem oportet maximis opibus
Comparare virum, dominumque corporis
Accipere: illo enim malo hoc longe gravius,
Et in hoc maximum est periculum, aut malum
accipere,

Aut bonum: non enim honesta sunt diuortia
Mulieribus, neque licet abdicare maritum.

coram arbitris & cognatis dicendas fuisse restrictam Verum hæc sunt altioris indaginis. Ceterum omnium apertissima est constitutio, eaque maxime doctrinam nostram iuuans, Constantini M. in L. I. *Cod. Theod. tit. de Repud.* qua is iustas repudii causas determinaturus simpliciter earum numero, excludit, si vir muliercularius, contra vero, marito repudium mittente, legitimam causam pronuntia, si vxor mœcha. Quo ipso Constantinus adulterium in viris, saltem hoc capite, tacite voluit inultum, in feminis vero puniendum, qui Princeps ceteroquin mores Romanorum in melius vertere modis omnibus satagit, & peculiare adulterio odium indixit. Saltem aliæ huius Imperatoris leges *Cod. Theod. tit. de adulteriis* de mulierum tantum adulterio agunt, puta l. 1. & 2. quæ res indicio est, non potuisse Constantinum tollere simul & semel mores in Republica diu receptos, & parem a viris exigere castitatem. Quod vero is inter hæc initia christianæ religionis efficere non potuit, id robustiori ætate successores præstitere. Sane Theodosius iunior, vt alias plures, ita & hanc quoque diuortii causam, ob viri scilicet adulterium admittit in L. 8. *Cod. de repud.* Denique Iustinianus, si cum aliena muliere maritus commercium habuisset, *Nou. 117. & 134.* Hinc nouo iure illam mariti prærogatiuam in causa diuortii esse sublatam, vix opus est, vt moneam. Idem contigit in illa pœna, quæ dotem & donationem propter nuptias afficit. Nouo enim iure æque virum cum alia rem habentem ac ad mulierem adulteram pertinet. Vti enim hæc amittit dotem vxori donationem propter nuptias, *Nou. 17. c. 8.* ita ille reddere dotem vxori ipsique donationem propter

pter nuptiās relinquere obligatur, cit. Nou. c. 9. Quæ veteri iure paullo aliter erant. Eo enim vxor quidem adultera dotis iacturam faciebat (an totius, an vero partis nunc non disputo) vt probant leges l. n. §. 3. ff. ad L. Iul. de adult. l. 47. ff. soluto matrim. & Auctores alii, in primis Horatius Sat. II:

Cruribus hæc metuar, doti deprensa;

& Valerius de Fannia C. Titinnii Minturnensis vxore nonnulla referens L. VIII, c. 2. §. 5. Quæ res, nisi fallor, ex veteri iudicio originem ducit, quod de moribus adpellabatur, quo vxor ob detectam turpitudinem sexta dotis parte mulctabatur, vel octaua, si turpitudinem videretur leuior. *Vlpiani fragment. Tit. VI. de dote §. morum.* Virum autem veteri illo iure hoc modo non fuisse punitum, in procliui est causam allegare, quia videlicet eo tempore virorum impudicitia extra legis pœnam erat. Tanta vero fuit olim diuertendi ab vxore adultera necessitas, vt, qui iniuriam lecti sui neglexisset, & vxorem adulteram apud se retinisset, lenocinii reus fieret, atque infamiæ notam incurreret, l. 2. §. 2. l. 29. princ. ff. ad L. Iul. de Adult. Quæ res plus nihil docet, quam adulterarum odium non tantum non remisisse, verum in tantum creuisse, vt alios quoque paullo indulgentiores corripuerit, iisdemque pœnis, vt adulas ipsas, inuoluerit. Inde enim est, quod olim, si extraneus ex Lege Iulia adulterii accusationem instituere volebat, prius maritum nimis patientem lenocinii accusare debebat, l. 26, ff. ad L. Iul. de Adult. Hanc autem lenocinii notam metuere non poterat vxor facilis & mariti libidines æquo animo ferens, in quo ferme dixerim meliorem esse eius, quam viri,

con-

conditionem, nisi perspicuum foret, id venire ex defectu juris, qui impedit vxores, quo minus matrimonii sui labem villo vindicare modo queant. Potius laudem meritæ sunt apud Veteres illæ feminæ, quæ maritorum incontinentiam generosa patientia dissimulauerunt. Testis est Valerius Maximus L. VI, c. 7. n. 1. *Tertia Aemilia Africani prioris vxor, mater Cornelie Gracchorum, tantæ fuit comitatis & patientiæ, vt cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit, ne dormitorum orbis Africani femina o) impudicitie reum ageret, tantumque a vindicta mens eius abfuit, vt post mortem Africani manumissam ancillam in matrimonium liberti suo daret.* Eodem pacto inter elogia Liuiæ Augustæ illud non fuit minimum, quod maritum peregrinos amores sectantem non tantum summa lenitate tractauerit, sed & ipsa sæpius fuerit horum amorum conciliatrix & altrix. Verum nouo iure rursus mutatio facta, istaque, quæ fuit lenocinii intuitu inter maritum & vxorem differentia abolita est, partim Constantini constitutione, qua extranei omnes ab adulterii accusatione arcentur, partim Iustiniani lege, qua præhibetur maritus dimittere vxorem, nisi adulterii conuictam, *Nou. 117. c. 8. §. 2.* Maxima autem maritalis priuilegii pars ver-

- o) Nolo omittere *Lipfit* ad hunc locum animaduersionem, doctis, mores Romanorum hac in causa etiam in linguam & sermonem migrasse. Sic enim ille: *Impudicitie vox non in virum conuenit, eumque qui libidinosè agit, sed, qui, quæque patitur. Latini quidem ita. Exemplum hic contra, si locus rectus. In veteri uno est INCONTINENTIÆ, in altero IMPATIENTIÆ. Ex quo ego rescribam IMPOTENTIÆ. Ne is, inquit, qui potens tot hostium, parum potuisse in se coercendo videretur. Proba omnino lectio.*

fabatur olim in adulterii accusatione. Facto enim diuortio maritus accusaturus adulteram vxorem intra LX. dies omnibus extraneis præferebatur, etiam patri, l. 2. §. pen. l. 3. l. 4. §. 1. l. 14. §. 2. ff. *ad L. Iul. de Adult.* Deinde Constantini lege n. *Cod. Theod. tit. ad L. Iul. de Adult. & XXX. Cod. Inst. eod. tit.* alius accessit marito fauor, quo ab inscriptione in crimen liber factus calumniæ iudicium metuere amplius non cogebatur: poterat enim ex nuda suspicione accusare. Nam quum, vt dicit Imperator, maritum in primis genitalis tori vindicem esse oporteat, multum sane iusto eius dolori tribuendum fuit. Vxor vero plane ab accusatione arcebatur, tametsi de suo matrimonio violato queri volebat, l. 1. *Cod. ad L. Iul. de Adult.* Quod non aliunde oritur, quam ex negato feminis tori honore, & maiori castitate ab illis quam a viris requisita. Sed hic iterum Iustinianus, sua in pulcriorem sexum liberalitate ductus, mutationem quandam fecit iusque receptum magno virorum incommodo correxit, quando Nov. 17. c. 8. §. 2. maritos adulteras accusaturos iubet inscribere in crimen trepidante stylo, & calumniæ iudicium vereri. Et hæc fere fuerunt præcipua iura, veteribus legibus marito vxoris adulterio læso indulta, quæ eo fine adduxi, vt eluceret, maiori semper odio habitas impudicas feminas, maioremque sexus illius castitatem fuisse requisitam. Quod de iure Romano tam certum est, quam quod certissimum. Vnicum tantum superest, quod negotium alicui faceffat, ideoque e medio a me tollendum. Est id rescriptum Antonini, quod conseruauit nobis Augustinus L. 2. *de adulterinis conjugijs*, & Vlpianus in L. 13. §. 5. *ad L. Iul. de*

D

Ad-

Adult. his quidem verbis: *Iudex adulterii ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice vivens mulieri quodque bonos mores colendi auctor fuerit. Periniquum enim videtur, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat. Quae res potest & virum damnare, non rem ob compensationem mutui criminis inter utrosque communicare.* Vnde facile quis argumentum ducat, nec iure Romano esse diversitatem inter feminas & viros ratione pudicitiae. Sed hic duplici responsione utar: Primo enim dictu non erit absurdum, rescriptum, quod refert Vlpianus, singulare ius constituere, nec ideo communi iuri obesse debere. Deinde, quod magis placet, pertinere videtur illud rescriptum ad priuatum de moribus iudicium, in quo cum vtrunque bona fide & ex aequitate magis agebatur, non mirandum, iudicis esse dixisse Vlpianum vel Antoninum, ut etiam in viri mores, quoad is mulieri malum exemplum praebuisset, inquireret. De publico autem adulterii iudicio res explorari iuris est, solam Romano iure feminam respici, laesionemque per eam marito illatam, quod hic ipse Vlpiani locus in fine confirmat. Ita enim: *Quae res potest & virum damnare, non vero rem ob compensationem mutui criminis inter utrosque communicare, i. e. maritus potest quidem propter malos mores in priuato iudicio succumbere, vxor autem tueri se non potest criminis compensatione in publico iudicio, nec ideo poenam adulterii euitabit.* Quando vero dixi in adulterio solas feminas iure Romano respici, non id ita debet accipi, ac si crederem, virum omnino non posse adulterii reum fieri. Foret id contra notissima istius iuris principia. Hoc volo, virum sui ma-

matrimonii intuitu non teneri Leges Iuliæ sanctione;
 quæ, ut monstraui hæctenus, maiorem castitatis femineæ
 rationem habuit. Quin vero propter alienum matri-
 monium violatum in illius legis pœnas incidere queat,
 adeo nullum est dubium, vt, qui id negare auderet, is,
 quid sit Lex Iulia, nescire sane sit credendus. Hac par-
 te æqualem esse tam viri temeratoris alieni tori, quam
 mulieris adulteræ conditionem, parum abesset, quin
 mihi persuaderem, nisi obstarat Glossæ & Doctorum
 auctoritas, qui etiam hic diuersitatem quandam se inue-
 nisse a bitrantur. Indicaui enim, cum supra de origine
 nostri brocardici agerem, glossam in *L. Palam 43. §. que*
in adulterio ff. de Ritu nupt. vbi de infamia propter ad-
 ulterium imminente quæstio est, distinctionem inter se-
 xum excogitasse, & feminas quidem in adulterio de-
 prehensas, quamuis non damnatas, ipso iure infames pro-
 nunciare, viros autem non nisi sententia iudicis conui-
 ctos. De priori membro nos dubitare non sinunt cla-
 rissima adductæ legis verba: *At si deprehensa quidem sit,*
damnata autem non sit, notata erit. Ego puto, etsi absoluta sit
post deprehensionem, adhuc tamen notam illi obesse: quia ve-
rum est, eam in adulterio deprehensam; quia factum lex, non
sententiam notauerit. Alterum vero membrum argu-
 mentis legum probant: quæ de viro non nisi adulterii
 damnato infamiam prædicant, vt l. 2. §. 3. ff. *de his, qui*
not. inf. & l. 14. ff. *de Testib.* conf. *Ludov. Romanus Singul.*
825. & Marqv. Freher de infamia c. XVI. n. 1. Cla-
 mant hic omnes, si diuersitatis rationem exigas, maio-
 rem a feminis quam a viris requiri castitatem, indeque
 grauioribus pœnis illarum, quam horum, impudicitia-
 am coërceri; vrgent etiam, inauditum esse, vt pronun-

citatio sermonis in sexu feminino ad masculos porrigatur : quod fieri deberet, si *legem* illam 43. æqua ratione in masculis valere velimus : quid? quod, cum pœnales leges strictissime sint interpretationis, res mali exempli foret, constitutas in vnum sexum pœnas ad alterum extendere. p) Nescio, an ad maius illud adulterarum odium referam singulare quoddam pœnæ genus, feminis adulteris proprium, quod in eo consistebat, vt adultera lupanaribus includeretur ad promiscuam scortationem, pulsis tintinnabulis, quo earum supplicium omnibus innotesceret. Hoc si ita esset; eiusmodi confectarium inde ducerem, Romanos quidem quod ad viros adulteros in consuetis pœnis, relegatione puta, deportatione, vel cervicis amputatione substituisse, quod ad feminas vero adulterii odium adeo dilatasse, vt quotidianis pœnis non contenti novas invenirent, atrocioresque excogitarent. Dubiam autem mihi huius rei fidem facit, quod in toto Codice Theodosiano nihil de hac pœna inveniatur, quam tamen a Theodosio abolitam scribit Socrates L. V. Histor. Eccl. & post eum Nicephorus. Nicephorum quidem facile mendacii damnarem, scriptorem novum & fabulis assuetum : Verum de Socrate modestius, saltem hoc capite, sentiendum iudico, qui Theodosii ætate vel nihil vel parum est inferior, qui, quid suo tempore actum fuerit, probe haud dubie intellexit. At enim nolo rei satis obscuræ inhærere; potius fatebor, Iustinianum sua constitutione meliorem fecisse pœnæ intuitu feminarum adulterarum conditionem. Is enim tam

pro-
p) Adde observata Cuiacio ad Paulifent. lib. II. Tit. XXVI.
n. 14.

prolixa fuit in feminas benignitate: vt Nou. CXXXIV, c. X. iis adulterii conuictis remiserit vſitatam adhuc gladii pœnam, & in leniorem mutauerit, caſtigationem potius, quam pœnam, præcipiens, *vt adultera prius bene verberata in monaſterium detrudatur, detrufam, ſi maritus velit, intra biennium ſine fraude recipere eidem liceat: ſin minus, vt tondeatur mulier monaſterioque in perpetuum mancipetur.* Quæ conſtitutio quamuis multos habuerit Cenſores quod freno laxet mulierum impudicitia, & veterem ſeueritatem ſubruat, (confer Præſidis Obſeru. Select. ad rem liter. ſpectant. T. I, Obſ. VIII, p. 218 lit. u) non abrogauit tamen receptam adulterii definitionem, quæ crimen hoc ad ſolam tori alieni violationem reſtringit & maritos ſolutarum amores venantes ab eius vltione liberat. Quare adhuc Iuſtiniano iure meliorem hac parte conditionem eſſe virorum, quam feminarum, non dubito pronunciare adhuc amplius.

§. VII.

Noſtra autem praxis, quæ hic ab ita iure ciuili & æqualem ab utroque ſexu in adulterii quæſtione deſiderat caſtitem, vnice iure nititur Canonico, & Patrum, quibus Decretum in primis ſuperbit, placitis, Scilicet diu iam conqueſta ſunt veneranda Eccleſiæ lumina de inæquali illa caſtitem exactione iure Romano ſtabilita, deque nimia in virilem impudicitiam indulgentia. CHRYSOSTOMVS *Hom. XIX. in cap. 7. prioris ad Corinth.* & *Hom. V. in priorem ad Theſſalon.* legibus Romanorum *μοιχεύειν* in uiris impunitam fuiſſe queritur, cauſatus, *in aliis ſit prærogatiua viri, in pudicitia non.* ASTERIUS, qui ſub Arcadio vixit, itidem legibus

bus Romanorum scortationem, *πορνείαν*, in viris crimine vacasse deplorat. Opponunt hac parte semper Romanorum leges & Christi præcepta, tanquam perpetuo inter se pugnantia. Pari ratione LACTANTIUM L. VI. c. 23. *Inst. Div.* animaduertimus philosophantem: *Non enim, ait, sicut publici iuris ratio est, sola mulier adultera est, que habet alium, maritus autem, etsi plures habeat, a crimine adulterii solutus: sed diuina lex ita nos in matrimonium, quod est in corpus viuum, pari iure coniungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diuersa distraxerit. Exemplo continentie docenda est uxor, ut se caste gerat: Iniquum enim est, ut id exigas, quod ipse prestare non possis.* Sensus idem in GREGORIO NAZIANZENO, *ὡς ἀπαιτεῖς, ἐν ἀντιθέσει, quomodo exigas, & non respondis?* Iungo his AMBROSIVM EX C. 4. c. 32. q. 4. *Nemo blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro que ab uxore debetur castimonia. Quicquid in ea, que non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii crimine damnatur.* Adde sis HIERONYMVm ad Oceanum in *Epitaph. Fabiole*: *Alie sunt Leges Cesarum, alie Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcepit. Apud illos uiris impudicitie fræna laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, æque non licet uiris, & eadem seruitus pari conditione censetur, conf. c. 20. c. 32. q. 5.* Quæ testimonia singula in vnum collata probant, Patres in matrimonio æqualia iura valere voluisse, patrem castitatem tam a viro quam ab uxore exigentes. Hinc non potuit alia in iuris canonici fines penetrare ad-

adulterii definitio, quam quæ a Gratiano ad c. 14. c. XXXII, q. 5, ex Augustino legitur excerpta: *Adulterium committitur, cum vel proprie libidinis instinctu, vel alieno consensu, cum altero vel altera contrapactum conjugale concumbitur, atque ita frangitur fides.* cf. can. XV, caus. & quæst. cit. Adde sis totam Qu. VI. caus. 32. quæ non tantum æqualia viri & feminæ iura asserit, sed etiam maiorem a viro castitatem exigit, c. 4. Vnam tantum in adulterii causa hoc iure inueni differentiam inter virum & vxorem, sed eam perquam exiguam. Scilicet per can. *Christiana*, c. 32. qu. 5. vir liberius adulteram vxorem deferre potest. vxor autem propter latentem viri turpitudinem non facile auditur. Verum primo statim obrutu ex inspectione huius canonis patet, hoc non ideo fuisse statutum, vt maior castitas feminis impetur, sed vt caueatur, ne vxores leuibus sæpe suspitionibus ductæ, quibus semper magnopere indulgere solent, pacem domesticam intempestiua accusatione turbent. Plus negotii exhibet AMBROSIVS in c. 17. c. 32. q. 7. vbi ex Apostoli mente dicit, *vxorem a viro non posse discedere, nisi causa fornicationis, quod si discesserit, manere debere inuictam, aut viro suo reconciliari; viro similiter non licere dimittere vxorem (nisi ex illa fornicationis causa,) ideo vero, adiicit, Apostolum non subdere de viro, quod de vxore premisit, (quod scilicet diuortio facto a secundis nuptiis abstinere debeat aut reconciliari) quia vero liceat ducere aliam: Quo ipso aperte videtur Ambrosius differentiam inter virum & vxorem statuere & maiorem ab vxore requirere castitatem; sibi ipsi contrarius fere propter can. 4. c. 32. q. 4. Sed hunc nodum facili opera dissecant doctissimi inter*

Pon-

Pontificios viri, Sixtus Senensis, Bellarminus, aliique, qui commentarios hosce in epistolas Pauli (ex quibus canon ille desumptus) vel Ambrosii omnino non esse, sed Hilarii cuiusdam, Diaconi Romani & Luciferiani, qui antiquior paulo fuit Ambrosio, vel non esse puros Ambrosii, sed interpolatos contendunt. Illa igitur iuris Canonici doctrina de æquali mariti & vxoris iure in castitate inuicem exigenda in tuto collocata, nihil amplius superest, quam vt fidenter concludamus, nostram praxin vnice inde fluxisse, quæ adulterium a quacunque persona matrimonii vinculo constricta, siue masculo, siue femina, definit, ac duas adulterii species tenet, simplex & duplex, & vt breuiter dicam, æqualem ab vtroque sexu castitatem requirit, quando de adulterio vindicando agitur.

§. VIII.

Quod si nunc meam sententiam audire placet, quid mihi secundum rectæ rationis & iuris naturæ principia videatur, vtrum pari iure censendi sint vir & vxor in adulterii causa, & an vterque æquali ratione impudicitia sua violet matrimonii sanctitatem? paucis accipe: Ita enim animum induco, hanc quæstionem dependere ab illa altera, siue polygamia licita, nec ne? Ea vero cum distinctione est definienda. Polygamia muliebris quidem, seu ea, qua mulier pluribus viris miscetur, quin iure naturæ simpliciter prohibeatur, adeo nullum est dubium, vt ad eam damnandam omnes fere gentes consensisse videantur. Repugnat enim duplici ratione scopo coniugi. Primo mulier, quæ cum multis consuescit, inepta est ad pariendum, quod certissimis experimentis constat; deinde, etsi pareret, li-
be.

herorum educatio, quæ esse vix potest sine societate quadam constante & non interrupta, & sine patre certo, aut plane deficeret, aut casui forte & fato esset relinquenda. Quod quam sit a ratione absoum, nemo est, qui non comprehendat. Aliud dicendum de polygamia virili, seu ea, quæ vir pluribus feminis iungitur, quæ, quamuis a morali perfectione abfit; tamen, quia finem matrimonii primarium, a quo tota res est diiudicanda, non prorsus impedit, iuri naturæ strictè sic dicto non adeo videtur repugnare. Nolo me controuersia in hac causa magnis animorum motibus olim & nunc agitata ingerere. Tantum optarem, vt ne illi, qui hic manibus pedibusue obnixè omnia faciunt, vt castissimi appareant, circulos morales doctrinæ, iurisprudentiæ & Theologiæ turbarent temere. Præmunita igitur virilis polygamia licentia, facile foret ad defendendum, vxorem non posse queri de q) viri adulterio, deque fidei violatione. At vbi r) ciuitatis

E tis

q) Hinc in Republica Iudaica, quæ polygamiam saltem tolerabat, maritus adulterium non committebat, nisi innupta, aut alii desponsata, vid. Seldenus de Vxor. Ebr. L. III. c. XI.

r) Quare cum iure Romano polygamia simpliciter fuerit prohibita, l. 2. C. de incest. nupt. l. 18. C. ad L. Iul. de Adult. ita vt de ea in Rempublicam introducenda frustra olim laborauerint Iulius Cæsar & Valentinianus, vid. Sueton. in Cæsare c. 52. & Socrates L. 26. Hist. cap. IV. non dubitarem, siue cum nupta siue cum innupta rem habentem maritum, adulterii reum facere, etiam hoc iure. Sed aliud suasit recepta adulterii definitio legibus firmata & corroborata, vt huius non viderent Prudentes argumenti connexionem.

tis lege & in meliori noui fœderis interpretamento illa est prohibita, vel pacto vxor sibi cauit de alia noue non inducenda, alia omnia sunt dicenda. Cum vero e contrario muliebris polygamia iure naturæ sit prohibita, non multis opus est ambagibus, non ciuitatis lege, non speciali pacto, ad vxorem illico adulterii damnandam, sic ubi se cum alio viro communicauerit. Quæ cum ita sint, non ambigo pronunciare, vbi de adulterio quæritur, maiorem castitatis femineæ, quam virilis, etiam de iure naturæ stricte sic dicto, ad quod in foro respicitur potissimum, vbi externæ pacis turbamenta cauentur, haberi rationem. Præclare hanc in rem rationes subduxit *Conradus Rittershufius*, Vir clarissimus, *Sacrarum Lect. L. VIII. c. 2. p. 573.* Cuius differentie, inquit, si quis a nobis rationem quærat, in prompta est, eam reddere, nempe hanc; quia quando nupta nostra cum alio viro rem habet, incerta nascitur soboles, & maritus pro suis liberis agnoscere cogitur, qui non sunt, sed in ipsius thalamum suppositi, sicut cuculum aiunt oua sua in curucæ nidum imponere ab hac fouenda excludendaque: & quemadmodum perdices aliena oua sibi supponere perhibentur. Hæc partus & familiarum confusio plurimum noceret Reipublicæ, & ingenuitati, bonæque indoli & educationi, quæ fundamentum & basis est Reipublicæ. Non est autem hoc idem metuendum in alio quoque casu. Nam extra iustas nuptias nati matrem sequuntur, quæ semper est certa: sed pater is esse præsumitur, quem iustæ nuptiæ demonstrant, l. 5. ff. de in ius voc.

§. IX.

Non substitit autem Romanorum legum seueritas in nuptiarum feminarum pudicitia asserenda, sed inu-
ptas

ptas quoque pudorem turpiter profanantes grauissime
coercuit. Talis feueritatis exemplum statuerunt in il-
las, quæ se seruis vel alienis, vel propriis iunxissent,
Vespasianus apud *Sutton.* c. ii. iterato auctor fuit Sena-
tui decernendi, vt quæ se seruo alieno iunxissent, an-
cilla haberetur. Deinde Constantinus M. pœnali san-
ctione, quæ titulum absoluit in Codice, capitis suppli-
cium indixit iis mulieribus, quæ se seruis propriis iun-
xerint. Diuersum in masculino ius. Is enim seruam
alienam sectans nulla pœna tenetur, nisi id pœnam vo-
care velis, quod dominus ancillæ contra illum L. A-
quilix, vel iniuriarum actione agere queat, aut, quod
proxime huc pertinet, de seruo corrupto litem moue-
re. De eo vero puniendo, qui cum ancilla propria
confueuerit, plane silent leges, nec reperitur feueri
quid statutum in heros, in foro externo, conf. L. *ult.*
C. *commun. de manumiss.* Sed mihi hanc inter virum &
feminam differentiam indicasse sufficiat, tanquam se-
cundum doctrinæ nostræ, quæ maiorem a feminis,
quam a viris, requirit castitatem, effectum. Plura
hoc argumentum egregie ornantia suppeditat *Gund-*
lingianorum Pars X. nuper demum publici iuris facta.

§. X.

Tertium locum in doctrina nostra adsignamus
secundis nuptiis, quarum odium magis feminas quam
viros grauasse animaduertimus. Feminas certo vno
viro contentas maiori semper in pretio apud Ro-
manos fuisse loquuntur plura antiquitatis monumen-
ta. Ita Valerius Maximus L. ii. c. i. refert: *Olim*
que vno matrimonio contentæ suant, corona pudicitix

honorabantur. *Existimabant enim, eum præcipue matronæ
sincera fide incorruptum esse animum, qui post depositum vir-
ginitatis cubile in publicum egredi nesciret.* Tacitus An-
nal. L. II. c. 86. memoriæ prodidit, cum de electione
Vestalis virginis ageretur, prælatam esse Pollionis filiam
non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio ma-
nebat. Alias prærogativas vniuirarum memorat Ter-
tullianus a Lipsio ad hunc Taciti locum adductus: *Mo-
nogamia apud Ethnicos in summo honore est: ut & virginibus
nubentibus vniuiræ pronuba adhibeatur, & sic auspicii initium
est. Item in quibusdam solemnibus & auspiciis, ut prior sit
vniuiræ locus.* Certe Flaminia non nisi vniuiræ est. Imo suf-
ficere videbatur feminis immortalitati asserendis
vnius matrimonii ad posteros propagata memoria.
Hinc vniuiræ epitheton creberrime inuenimus in epi-
taphiis veterum positum. Affero doctrinæ gratia bi-
nas ex Fabretto inscriptiones, quæ nos de ea re plane
dubitare non sinunt; Sunt illæ ex Cap. IV. p. 324.
num. 448. & 449.

D. M.

RECANIAE . C. F.

MECIANAE . CON

IVGI . INCOMPARABILI

VNIVIRAE . ET . CASTISSIM.

QVAE . SIBI . NVBSIT . III . K . FEB.

VIXIT . SECVM . AN . XVII.

T . FL . LIBERALIS . FEC.

HEDONICVS . MARITVS .

HIC

☉ (37) ☉

HIC REQVIESCIT
IN PACE PLACENTIA
CEIA VNIVIRA
QVAE VIX ANN PL M
XXXV PC BASIL VC
PER INDICIONE
QVARTA ANNO
XXCIII.

Mulieres e contrario secundo nubentes magno semper contemptu persecuti sunt Romani, *multorum matrimoniorum experientiam quasi legitime cuiusdam intemperantie signum credentes*, ut ait Valerius cit. l. Legitimam intemperantiam adpellat secundas nuptias. Nam, etsi lege permittente; intemperanter tamen facit, quæ plurimum se concubitu quasi prostituit; non secus ac Martialis.

Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege est.

Offendor mæcha simpliciore minus.

Adulteram dicit eam, quæ prioris viri torum nuptiis sæpe iteratis polluit, quod quia lege facit non prohibent, adulteram vocat legitimam. Dido Virgiliana, quum post mortem Sichæi mariti de coniugio Aeneæ cogitaret, tandem exclamat:

Huic vni forsitan potui succumbere culpæ.

Non possum præterire egregium Plutarchi locum, ex quo discitur, veteres a secundis feminarum nuptiis adeo abhorruisse, ut eas tanquam rem mali exempli omni modo tegendas & e conspectu hominum subducendas iudicauerint. Plutarchus postquam varias causas allegauerit

E 3

il-

illius consuetudinis, qua nuptiæ virginum non celebrabantur diebus festis, viduarum autem non nisi diebus festis hanc etiam affert in *Quest. Rom.*
ἢ μᾶλλον ὅτι ταῖς μὲν παρθένους καλὸν μὴ ὀλίγων, ταῖς δὲ χήραις ἀχρὸν πολλῶν ὄντων γαμῆσαι, ζηλιῶτες γὰρ ὁ πρῶτος γάμος, ὁ δὲ δεύτερος ἀπειμυτοῦς. Διχύνονται γὰρ αἱ ζώντων τῶν προτέρων ἑτέρους λαμβάνουσιν, ὀδύρονται δὲ ἀν' ἀποθανόντων, ὁ δὲ ἡσυχία χαίρουσι μᾶλλον ἢ θορύβοις καὶ προπομπῆς. Αἱ δὲ ἑορταὶ περιεπιπῶσι τὰς πολλὰς, ὥστε τοῖς τοῖς ἔτοις μὴ κολλάζεν.
Aut quia decori est virginibus, nuptias earum multis presentibus peragi idemque viduis dedecori? prime enim nuptiæ optandæ sunt & in pretio secunde votis recusandæ, quod vel cum turpitudine nubunt viuente priore marito, vel cum luctu, si is sit mortuus. Itaque viduæ ad suas nuptias quiete magis gaudent, quam frequentia hominum & tumultu: festiuitates porro multisitudinem ad se trahunt, neque nuptiis vacare patiuntur, Nempe festis diebus, quibus urbs spectaculis, ludis aliisque solennibus distinebatur, minori cum dedecore nuptiæ viduarum celebrari poterant, quæ alias risibus & contumeliis accurrentium fuissent expositæ. Hoc viduarum secundo nubentium odium adeo insedit Romanis, vt aliquando fere cum damno Reipublicæ, multis bellis tum exhaustæ, id exercuerint, Camillusque Censor ciues suos vix sapientissimis hortationibus ad nuptias cum viduis, quarum tum multæ erant, ineundas adigere potuerit, vt referunt Plutarchus & ex eo Alexander ab Alexandro,

§. XI.

Veram igitur originem causamque odii, quo leges secundas nuptias operent, non aliam puto, quam mores hominum inveteratos & in Republica Romana
 diu

diu seruatos; qui mores, vti feminas tantum, non viros, nuptias iterantes molestia affecerunt; ita & leges eos secutæ primario in feminas hoc capite fuerunt latæ. Elucet id ex toto titulo Codicis Theodosiani de secundis nuptiis, cuius omnes leges de feminis solum loquuntur, claro indicio, pœnas ibi in secundo nubentes statutas ad masculos non pertinere. Magis adhuc confirmat meam sententiam expressa Lege 2. inter viros & feminas distinctio. Iubet hæc lex matres secundo nubentes, si liberos ex priore matrimonio superstitites habeant, quidquid ex facultatibus prioris mariti quoquo titulo pleno proprietatis iure adsecutæ sunt, vel etiam ex successione vnius liberorum, ad illos primi matrimonii liberos transmittere, possidendi tantum in dies vitæ iure seu vsufructu concessio, demta omni alienandi facultate, sed salua libris proprietate: Patres contra ad secundas nuptias transeuntes nullo vinculo adstringit, sed monet tantum, pietatis & legis exemplo & religiones timore proposito, vt id ad se sperari sinant, quod iuris necessitate matribus imperatur. *Præsumebat scilicet Theodosius M. autor huius legis (exscribo Gothofredum accuratissimum commentatorem) patres haud tam facile nouercalibus cæsiros delinimentis & instigationibus, quam facile sequio sexus, seu marres mutato concubitu a sobole alienatæ deprauantur.* Sed & paterni nominis reuerentia, legem hanc vix admittit. Quamuis autem Theodosius Iunior hanc Aui sui in patres indulgentiam abiecerit, eosque ad secundas nuptias migrantes eidem s) necessitati, vt matres, obnoxios reddiderit per

L. 5.

s) Quamuis non eodem modo: Pater enim vsufructuarius rerum prioris matrimonii cautionem vsufructuariam

L. 5. C. de sec. nupt. mihi tamen satis est demonstrasse, odium secundarum nuptiarum in iure nostro a feminis incepisse, & in masculis demum desuisse.

§. XII.

Superfunt nihilominus tria adhuc, si recte putauit, in legibus Romanis capita, quæ iuris diuersitatem circa odium secundarum nuptiarum sexus intuitu inducunt, feminasque deterioris conditionis faciunt, quorum primum in reuocatione donationis propter ingratam liberorum mentem, secundum in anno luctus, tertium in tutelæ ademptione se exserit. Cum enim patri liberrima sit facultas reuocandi donationem propter beneficiorum obliuionem, vt velex L. 2. Cod. Theod. de reuoc. donat. apparet; tamen mariti ea non datur nisi vniuiræ & a secundis nuptiis abstinenti. Stabiliuit hoc ius l. 7 Cod. nostri de reuoc. donat. qua Autores eius Constantinus & Constantius (vel, vt habet inscriptio legis l. Cod. Theod. h. t. Constantius & Constans) nouam feminis secundo nubentibus fibulam imposuere, veteri iure ignoratam, quippe quod matribus, æque ac patribus, non attentis secundis nuptiis, donationis reuocationem propter filii ingratum animum concedebat. Crediderunt autem Imperatores, liberorum caritatem exuere ferme secundo nubentes, & in præsentis matrimonii suauitatem nimium propensas præteriti coniugii memoriam prorsus delere. Quo ipso factum, vt vitium obliuionis cum simili vitio compensaretur, illud sane etiam Iustinianum probas;

am præstat, sicuti mater, vt ita adhuc dum melioris sit conditionis sexus virilis quam muliebris l. 6. C. de sec. nupt. & l. 6. §. 2. & l. 8. §. 4. in fine C. de bon. qua liber.

se docet subiecta citatæ legi VII. *Authentica*, quæ desumpta est ex Nou. XXII. c. 35. nisi quod exceperit tres grauissimas causas, quibus ius reuocandi donationem propter ingratum liberorum animum etiam matri nubæ esse voluit saluum.

§. XIII.

Alterum, quod feminas secundo nubentes deterioris conditionis facit, pertinet ad festinationem secundarum nuptiarum intra annum luctus, quæ in viris plane non improbat iure Romano, in feminis vero acerbe punitur. Viri enim vxores suas lugere non compelluntur, l. 9. ff. *de his qui not. infam.* Feminae autem, quæ neglecto luctu intra annum nupserint, non tantum infamiam incurrunt, qua Edictum eas notat l. l. h. t. sed & secundus maritus, paterque qui nuptias fieri passus est, eadem macula adspargitur. Dices, quid hoc ad præsentem doctrinam? cum ideo statutum sit potissimum, vt feminum confusio, vt incerti partus occasio euitaretur, periculum ab embryo ex immaturo concubitu timendum auerteretur, reuerentia defuncto marito debita ab iniuria vindicaretur, non vt maior castitas a feminis requireretur. Sed respondeo duobus modis: Primo enim quamuis concederem, adductas causas in prohibitione secundarum nuptiarum intra annum luctus solas militare; præmuniui tamen iam superius viam, qua elabi potero, & maiorem a feminis requiri castitatem, etiam hac parte, probare. Cum enim §. IV. monstrauerim, castitatem iuridicam a Legislatore non semper primario, sed per consequentiam imponi, videor mihi hic obtinuisse, quod volo, nempe feminas eo ipso maiorem

castitatem seruare, quam viros debere, dum intra annum luctus ad nouas nuptias conuolare prohibentur, licet verum esset, id ipsis prohiberi non propter castitatem, sed propter causas modo allegatas iustificas. Et hæc vero ita sunt comparatæ, vt, si ad examen reuocentur, non adeo magni momenti videantur. Quod enim ad feminis confusionem attinet, quam magnopere crepant, ea a prudentioribus Medicis constanter negatur, & nunc plane inter antiquas fabulas numeratur. Partus incerti metus vero tanti non videtur, vt ad eum euitandum integer annus feminis diuis præscribi debuerit, cum vel quinque pauciorum mensium spatio de partu certiores fieri possimus. Nec embryonis periculum tam vrgens erit, vt propter id feminis nuptiæ secundæ intra annum interdici debuissent, licebit enim mihi cum B. Beyero (vid. *Diss. de Concubitu intra tempus luctus* c. I, §. 26.) de eius veritate propter experientiam Medicorum contrariam dubitare. An vero debita marito defuncto reuerentia tum efficax fuerit, vt Legislatores ad constituendum feminis hoc luctus tempus impellere potuerit, itidem dubito & ferme nego cum eodem Beyero rationibus non ineptis innixo. Quæ cum ita sint, nemo nobis vitio vertet, quod hanc secundarum nuptiarum intra annum luctus prohibitionem ad effectus nostræ doctrinæ retulerimus, eamque potissimum odio talium nuptiarum tribuerimus, in quo gratulamur nobis consensum viri summi *Iacobi Gothofredi*, qui in *Comment. ad L. 1. Cod. Theod. tit. de secundis nuptiis* aperte proficitur, studium tantum refrænantæ muliebris libidinis huic legislationi causam dedisse. Nec terret nos obiectio lauda-

dati Beyeri cit. loc. §. 29. Nos enim hic solum respicimus, quid factum non autem, an recte, an prudenter factum fuerit.

§. XIV.

tertium caput solis feminis molestum secundo nubentibus, vt breuiter dicam, hoc est: Quamuis veteri iura feminae ad tutelae virile officium nunquam admitterentur, datum tamen fuit matri, dein auiae, vt filiorum tutelam legitimam susciperent volentes & petentes ne prorsus sperni videretur materna pietas naturalisque in liberos propensio. A qua cum multae desciscerent, nouique matrimonii dulcedine captae res priorum liberorum vel negligenter curarent, vel plane perderent, cautum tandem fuit, vt viduae feminae tutelam liberorum suorum prensantes eiurarent secundas nuptias liberis damnosas, indeque legibus iniussas. Sed ne sic quidem satis coercita videbatur leuitas inconstantiaque sexus mollioris, & ad violandam iurandae religionem, obiecta noui matrimonii suauitate, facilioris: quare simpliciter & sine circumfusione statuit Iustinianus, vt primum ac feminae filiorum suorum tutrices nouo matrimonii vinculo se adstringerent, ipso iure solutum esset tutelae officium materni amoris intuitu indultum, quem nunc nouis nuptiis inhiantes deposuisse credebantur. vid. *Authent. Sacramentum C. quando mulier tut. off. ex Nou. 94. c. 2.* Quin tam constanti odio prosequuntur feminam secundo nubentem Doctores nostri, vt, licet denuo viduam factam, nunquam redire velint ad tutelam semel amissam, quod rationibus & praedudiciis probat Mynsingerus L. III. *obs. 83.* Qua in re honoratior multo est conditio patris

tris, quem, quantumvis nuptias iterantem nihil impedit, quominus legitimam filiorum emancipatorum tutelam continuet.

§. XV.

Libet nunc etiam paucis dispicere, quomodo secundæ nuptiæ in iure Canonico æstimentur, & qua parte hoc abeat a iure civili. Certum quidem est, Patres (nam hi consulendi sunt prius, quam canones ipsos adeamus) a secundis nuptiis omni tempore vehementer fuisse auersos. Dura sane est Hieronymi in secundas nuptias sententia, quam ad Furiam e Camilli gente oriundam perscripsit: *Habes præterea gentis tue grande priuilegium, quod exinde a Camillo vel nulla vel rara vestra familia scribitur secundos nosse concubitus: ut non tam laudanda sis, si vidua perseveres, quam execranda, si Christiana non seruas, quod per tot secula gentiles femine custodierunt.* Imo fuerunt quidam & inter hos primæ autoritatis Tertullianus, qui Montanum secuti secundas nuptias plane pro illicitis habuerunt & Christiano homine indignis. Quos vtut damnauit Nicænum Concilium tamquam nimis seueros, fuit tamen semper in Ecclesia creditum, secundas nuptias numero illarum rerum contineri, quæ cum permittantur, non id eo commendantur, aut prorsus approbantur. Plana mens Chrysofomi Homil. II. in Epist. ad Tit. *Nostis profecto omnes, quod etsi per leges secunde nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accusationibus patet.* Quid? quod idem Chrysofomus c. 9. c. XXXI, qu. 1. non dubitat profiteri, secundas nuptias esse honestam fornicationem. Et Hieronymus c. 10. ead. caus. & quest. affirmat, ob fornicationem vitandam permitti viduis mu-

mulieribus secunda matrimonia. Hinc est, quod ca-
non III. Synodi Neocæsariensis, qui ex versione Irido-
ri refertur apud Gratianum c. 8, c. 31. qu. 1. secundo
nubentibus pœnitentiam imponat, hinc etiam est, quod
ἱερολογία iis denegetur c. 1, X. de secund. nupt. & bigamus
a prærogatiua sacerdotii arceatur, c. fin. dist. XXVI.
Nec diffiteor in Paulinis Epistolis aliquid reperiri Pa-
trum sententiæ conforme. Saltem *Campegius Viringo*
Synag. Iudaic. L. III, Part. 1. c. IV, loca de Episcopo
vnius vxoris viro & vidua vnus viri vxore huc non in-
commode ex 1. Epistola ad Timoth. trahit, cuius Phi-
losophiæ rigor demum animos Ecclesiæ Patrum occu-
passet. Verum ex his omnibus & paribus imprimis
pœnis apparet, quæ partim vtrumque sexum æquali-
ter afficiunt, partim solis masculis applicantur, ius
Canonicum doctrinæ nostræ parum fauere: sed æqua-
lem potius castitatem ab vtroque sexu exigere. Pene di-
xerim, data hoc opera aboleuisse pœnam infamiæ iure ci-
uili feminis intra annum luctus nubentibus inflictam,
ne vsquam deterioris conditionis redderentur istæ.

§. XVI.

De iure hodierno non opus est, vt hic multis a-
gam. Conuenit id enim in eo cum Canonibus,
quod a pœna infamiæ feminas intra annum luctus nu-
bentes liberet, ceteras autem pœnas, in fauorem po-
tius liberorum prioris matrimonii, quam in odium se-
cundo nubentium stabilitas, seruet in vtroque sexu æ-
quales. Nisi forte hoc ad maiorem castitatem a femi-
nis requisitam censeas referendum, quod pleræque le-
ges prouinciales & statuta particularia breuius luctus
tempus masculis præfigant, longius feminis. Demum

& hoc forsan nostram quadantenus iuabit doctrinam, quod *Beyerus* cit. *Diff. de concub. intra temp. luctus C. 3.* legibus & responsis probat, illicitum concubitum viduæ feminæ intra tempus luctus grauius puniri, quam Viri luctus tempus profanantis. Interea antequam hinc abeam, dubium soluendum est. Quod si enim certum est, Paulum quoque secundas nuptias non commendasse, sed potius improbasse, quomodo Concilia potuerunt culpæ Tertulliani seuera decreta, quomodo etiam in foro & Christiana vita recedere ab illo rigore poterimus ipsimet? Ad quod breuiter cum doctissimo iterum respondeo *Vitringa* l. c. p. 664. *Non omnis ratio Apostolica, quam ratio docet non pertinere ad essentiam religionis, omni loco & tempore absque exceptione obseruanda est: sed sunt ille prudenter attemperande variis casibus & moribus populorum, qui disciplinam Euangelii receperant.*

§. XVII.

Quartum doctrinæ nostræ effectum nobis suppeditat materia de liberorum exheredatione. Est enim explorati iuris filiam meretricem a patre iuste exheredari, eiusque querelam inofficiosi non audiri. Diuersum in filio luxuriose viuente obtinere dicunt, quippe quem cum lex non notet, nolunt paternæ vindictæ subiicere; immo exheredato inofficiosi querelam concedunt, nouum exemplum præbentes maiori odio feminarum impudicitiam haberi, quam virorum,

§. XVIII.

Sed antequam hanc rem definiamus, videndum de vocabulo meretricis, & quomodo id in iure nostro accipiatur. Quod si namque hoc loco illa tantum meretri-

trici nomine veniret, ut strictissime sumitur, quæ corpore quæstum facit, quæue in lupanaribus, in fornicibus omnium libidini, pro mercede patet, satis causæ inuenisse mihi videret, cur in exheredatione filii id causæ non potuerit accipere locum. Monstri enim simile visum fuit omnibus gentibus, masculum feminarum libidini seruire, mercedem accipere, stipendia mereri. Vnde mihi persuadeo fere, Legislatores ne cogitasse quidem de specie eiusmodi in opprobrium sexus præstantioris nedum fingendo voluisse: Quin potius credo, si cogitare voluissent de tali exemplo, id illos inter præcipuas causas iustæ exheredationis fuisse relatuos. Vix enim maior concipi iniuria patris intuitu potest (hæ enim in exheredatione imprimis respicitur) quam hæc ipsa virilis sexus profanatio. Verum, si Vlpianum audimus in L. 43. §. 3. ff. de Ritu Nupt. satis apta oppositio inter filios & filias propter vitam luxuriosam exheredandos poterit formari. Recte enim Ostaenum affirmare statuit, eam etiam, quæ sine quæstu palam se prostituit, debuisse meretricibus connumerari. Quis igitur nunc dubitabit; nisi qui mores corruptos omnium seculorum ignorat, dari iuvenes, qui sine delectu, qui palam se vilissimis scortis miscent, qui omnia stabula ganeaue perreptant, & flagitiosam scditatem vbique circumferunt?

§. XIX.

Ad hos igitur cur nec Iustinianus extenderit, nec Doctores extendant exheredationis pœnam, hanc diximus, redditionem, quod maior castitas a feminis exigatur, earumque impudicitia maiori odio prematur. Scilicet monstrauius iam supra §. 3. non adeo turpe tu-

fuisse habitum Romanis, adolescentulum scortari, legesque de pœnis impudicitiae virilis fere siluisse. Quare cum filii in continentia non tantopere contumeliosa patri crederetur, non fuit etiam ea inter causas iustae exheredationis relata. Filiae contra impudicitia maximum patri familiaeque imprimis dedecus semper fuit iudicatum, quod persequendum eius generis vindicta permisit Imperator. Inde nec mirum videri debet cuiquam, similes a multis Dd. causas iis, quae ab Imperatore referuntur, ad iustam exheredationem firmandam admitti; nec tamen sufficere filii vitam cum scortis turpiter transactam, quae interea persimilis possit videri dedecori, quo se suamque familiam filia commaculat. Enimvero, quamvis, ut supra §. IV. docui philosophica consideratione pari passu ambulet filii & filiae impudicitia; sunt tamen diuersa ex opinione hominum communi, & quae ad eam se accommodat iuridica acceptione.

§. XX.

Quintus huius doctrinae effectus ex eodem exheredationis loco producitur, quem, quia magis argumento legis, quam expressa eius dispositione nititur, maluissimè omittere, nisi ratio instituti nostri flagitaret, ut ne quid negligamus illud iuuare aptum. Dicunt enim Doctores, matrem meretricem non posse exheredare filiam meretricem, patrem contra turpiter viuentem iure exheredare filiam meretricem. Causam rogati respondent, differentiam ex eo prouenire, *quod maior castitas a feminis, quam a viris requiratur.* Quando autem matri meretrici facultatem adimunt filiam meretricem exheredandi, faciunt id quidem argumento
le.

legis non inconcinno. Statuit Imperator Nou. CXV. c. 3. filium mimos & arenarios sequentem non posse exheredari a patre eiusdem professionis. Hoc propter rationis paritatem extendunt plerique ad filiam meretricem, cuius mater idem vitæ genus elegit, cum mores, quos quisque in se probat in liberis non reprobare debeat; nec obici alteri turpitude queat, qua ipse obiciens laborat. Ita philosophati sunt Bartolus ad *L. in arenam* u, C. de *inoff. Testam.* Baldus, Petrus a Bella Pertica, Fulgosius, Philippus Decius, Couarruias in *prælect. ad cap. X. de Testam.* u, 15. & recentiores plerique ad *d. l. u. C. de inoff. Testam.* Brunnemann. ad *Cod. & Gerhgrd* ad Nou. 115. c. 3. §. 16. Cum autem in patre mulierculario cesset ratio Nouellæ & dictæ l. II. quia secundum communem hominum opinionem impudicitia masculorum & feminarum inuicem comparari vel compensari nequeunt, nec filia meretrix patris impudice viuentis morem æmulari censetur, plana videbatur conclusio, filiam non habere conquirendi de iniusta exheredatione a patre facta causam, vt haberet de materna, sit simile vitæ genus esset amplexa.

§. XXI.

Deuenio tandem ad sextum huius doctrinæ effectum, qui ex Iurisprudencia hodierna sese offert, & ad sponsaliorum dissolutionem pertinet. Quando enim quaeritur, an propter corruptionem sponsæ antecedentem sponsalia possunt dissolui, vno ore pronunciant Doctores, omnino id fieri posse, nisi forte sponsus ad misericordiam pronus condonare velit fraudem sibi factam. Aliter autem plerique iudicandum censent de

G

for-

fornicatione sponsi sponsalia antecedente, eamque non iustam sponsaliorum dirimendorum adfirmare ac probare causam, freti imprimis nostro brocardico, *maiorum a feminis quam a viris requiri castitatem*. Patronos ex primis huius sententiæ laudo *Paulum Cypræum de Sponsal. c. XIII, §. 57. Val. Guiljelm. Forsterum, de Nupt. c. VIII. Erasmus Vngepauerum Exerc. Iust. III. Quæst. S. Oswaldum Hilligerum Donell. Enucl. L. XIII c. 20. Finkelhussum Obs. 30. n. 85. sqq. G. G. Titium in der Probe des Teutschen Geisft. Rechts L. IV. c. 4, §. 12: nec abnuat Carpzovius, licet dissentiens, plerosque ita sentire.*

§. XXII.

Est autem tota res paullo altius repetenda, & diserimen, quod hic inter sexum statuitur, ad rationes suas exigendum. Agitur hic de errore circa virginitatem interceptam, deque dolo alterius concurrente. Quo ipso excludimus qualemcunque scientiam, vel supinam ignorantiam, quæ efficiunt, ut neutri parti impune a contractis sponsalibus liceat recedere, imprimis cum tali conditioni, quam vel sciebant, vel nescire non poterant, acquieuisse videantur.

§. XXIII.

De errore igitur circa virginitatem quando quæstio est, non diu defatigabimur in conceptu virginitatis subtiliter formando, vel in t) signa eius curiose inquirendo: ut quæ altioris indaginis sunt, & Medicis, in-

t) Quodsi vero perquisitioni huic aliquid dare velis, conf. BAYLE *Dict. Hist. & Crit.* voce *Demoerite* & CAROL. ANNIBAL. FABROTTI *Exerc. XIV. pag. 59. 60.*

in incerto versantibus transcribenda. Non est etiam nostrum cum *Achillo Tatio* altercari, qui plane dubitat, an aliqua viris virginitas insit, L. V. de *Amore Clinoph. & Leucipp.* Mihi ille, illane ex populari significatione virginitatem amisisse dicitur, qui feminae se miscuit, quæue virum est passa. Quomodo is quisque probet, id cuiusque arbitrio relinquendum censeo. Probatione rite facta de iure quæstio superest, num propter talem circa virginitatem errorem sponsalia plane dissolui queant? Iure Romano nihil nominatim de hoc constitutum inuenitur: nec enim lege opus fuit, repudiorum licentia per se satis laxa. Quin plane nuptias eiusmodi ob errorem dirimi, suadet iuris analogia, quæ errorem ab omni bonæ fidei negotio vult abesse. Si quis virginem se emere putasset; cum mulier venisset, exempto competit actio ad resoluendam emptionem, ait *Vlpianus in l. ex empto n. §. 5. de action. empt.* u) Quis dixerit minorem fidem in nuptiis ineundis requiri, quam in emtionis venditionis contractu? Saltem iure Græco expedita res est, talem errorem nuptias dissolvere. *Constantinus Harmenopulus* Edit. L. 4. tit. 12. §. 10. refert *Patricii* sententiam existimantis, nuptias dissolui, si vir probauerit, mulierem ante nuptias virum expertam ac deuirginatam fuisse: quæ *Constantinus* excerpfit ex

G 2

Ba-

- u) Scribit quidem idem *Vlpianus* in *l. alioquin. II. de contr. empt.* emptionem valere; in sexu enim erratum non esse. Sed *Vlpianum* ab *Vlpiano* non dissidere certissimum est: putat enim, emptionem quidem valere, nec ob id redhibitioni locum esse, quod mulier vitata venierit: hoc enim *Aedilicio Edicto* non contineri, sed tamen iure civili actionem competere ad distrahendam emptionem, d. §. 5.

Basilicōn L. LX. tit. 37. in fin. a Cuiacio ita in latinum conuersis: *Egit quis statim ac inuenit uxorem suam corruptam die solempni nuptiarum, & eam expulit: illa vero negat Romanus ita decreuit: si ipsa nuptiarum nocte statim lecto exierit vir, & testatus sit domesticis, atque cognatis mulieris, deuirginatam esse eam, rem aliter iudicari. Sed si die nuptiarum hoc non fecerit, nec quidquam dixerit, sed obmutuerit, non esse ei ius expellendi eam. Quod si die nuptiarum manifestum fecerit, uiriatam esse eam, solui matrimonium debere, adulterii muliere haud quaquam condemnata, quia ante nuptias peccauit.* Quæ constitutio supplere poterit Romani iuris defectum, si illud est deficere, rem generalibus principiis iam definitam uerbis non determinare. De sponsalibus autem, (nam de his imprimis agimus) clarissime cauit Leo Imp. *Nouella celebri XCIII.* ea propter sponsæ uitium antecedens iure dissolui. At ius Canonicum statuit, eiusmodi errorem nihil facere ad sponsalia dirimenda, cum tantum qualitatis sit error. Quam decisionem incrustant illepidi Glossatores distinctione inter substantialia & accidentalia matrimonii, credentes, se inuenisse, non quod pueri in faba, simul ac clamantes, errorem circa x) uirginitatem pertinere tantum ac accidentalia, ideoque nihil detrahere sponsalibus.

§. XXIV.

x) Et ne dubites de proluxa Canonum in corruptam uirginitatem beneuolentia, uid. cap. 20. X. de spons. ubi non quod misericordiam genus ex matrimonio cum meretricie facit. Imo Clerici remissionem peccatorum ea ratione obtineri, laicis persuadere sategerunt, quos ecclesiastica propter acriter perstringit Berneggerus ad Tacit. Quest. 106. Cum enim, inquit, tota ratio præ reliquis se

Hic vero magno conatu obsistunt Evangelici Doctores & dicam Canonistis scribunt, errorem hunc circa virginitatem ad accidentalia tantum matrimonii referentibus, quem ipsi omnino substantialia tangere sibi persuadent. Verum enim vero, si dicendum quod res est, melius causæ suæ consulissent, si neglecta hac incondita & fallaci distinctione inter substantialia & accidentalia matrimonii simpliciter dixissent, errorem de virginitate, qui sine dolo alterius concipi vix potest, consensum spondentis excludere, adeoque sponsalia ipso iure reddere nulla: Quæ via quasuis euitari subtiles disputationes rectissime docuit Illustris *Thomasius* in not. ad *Lancell. L. II. Tit. XII. §. 1. p. 863.*

Quod utcunque sit, sufficiat, in eo consentire Nostrates, sponsum propter errorem in virginitate sponsæ recedere posse a sponsalibus. Cur autem plerique sponsæ in virginitate sponsi erranti idem ius non concesserint, has potissimum rationes in medium ferunt: Sponsam ab alio compressam & defloratam, quæ se pro virgine gerit, magnum tum marito decepto tum liberis postea nascituris præiudicium afferre, dum illum onere alendi pullos perfide subiectos grauat, his vero fratrum spuriorum affectione & in domum illatione patrimonium minuit. Quæ ad virum applicari minime possunt. Hic enim nemini oneri est,

dum
pe luxuriosa sit, & carcat vxoribus, opera danda sunt, ut ampliaretur facultas luxuriandi, quod neque celebris ille *Præcticus Papsis* (est is *Io. Petrus de Ferrariis* in *praxi aurea*) dissimulare potuit.

dum suos liberos, licet illegitime natos, alit, nec legitimi propterea conquari possunt, quippe quibus satis legibus est de successione prospectum. Forte etiam ad differentiam hanc illustrandam non nihil facit, quod sponsi vitium non adeo in oculos incurrat, nec tam facile probari queat, ut sponsæ turpitude, quæ se satis vteri gestatione prodit, & probationem minime artificialem suggerit: *Peperit, ergo non est virgo.* Nec displicet mihi illud differentiæ, quod acutissimus *Titius* vrget, quodque a moribus sæculi est desumptum. Cum enim iuuenum virorumque ea sit deprauatio, & indies crescens licentia, ut vix centesimus credatur illibatam seruasse castitatem non præsumitur etiam sponsa eam in contractu sponsalicio subintellexisse, quia sciuisse præsumitur mores sæculi, nec sponsus turpitudinem suam celans videtur dolo aliquo celasse: sponsus e contrario sponsam sibi quærens semper præsumitur quæsiuisse incorruptam, tum propter rationes primo loco positas, tum etiam propter perpetuam illam distinctionem, quæ moribus nostris inter virgines & feminas virum expertas nomine, externo habitu, dignatione seruatur. Quin semper adeo exosæ fuerunt Germanis nostris nuptiæ cum deflorata, ut in proverbium abierit: *Enim, qui scienter meretricem vel supra-ram ab alio ducit, vel esse iam, vel fore hominem nequam:* vid. Hert. Parcem. iur. Germ. L. 1. Parcem. 12. Vol. 1. Opusc. Quare quilibet sibi cauere creditur ab eiusmodi macula, quæ sæpe ignorantibus & errantibus, quem pro sciente & volente habere solemus (sunt enim homines suspitionibus dediti) inuritur. Femina autem illi nubens, qui antea libidinose vixit, nostris moribus talem maculam

ti-

timeret perperam, cum certum sit, iuvenes virosque quacunque demum labe affectos facilius inuenire vxores, quam maritos feminæ leui tantum, ignominia laborantes. Quæ rationes singulæ in vnum collectæ abunde demonstrant, differentiam, quæ hoc capite inter sexum statuitur, nihil absurditatis habere, cum sit innixa moribus longa consuetudine firmatis, & rei ipsius veritate.

§. XXVI.

Verum enim vero intercedit hic *Carpzouius*, vir in sacris tribunalibus maximæ semper auctoritatis. Hic etenim in *Iurispr. Consist. Def. 188.* exæquat masculorum & feminarum iura ratione sponsaliorum propter antecedentem fornicationem dissoluendorum, his fere rationibus inductus: Facilius & pluribus ex causis rumpi sponsalia, quam matrimonium consummatum, cum turpius eiiciatur, quam non admittatur hospes; deinde ex sponsi vita turpiter ante acta facile æstimare posse sponsam, qua constantia seruaturus sit coniugii fidem futurus maritus; quin inciuile videri iniustumque, sponsum a sponsa exigere castitatem, quam ipse non rependat. *Carpzouio Strykius* assentitur in *Diss. de Dissensu sponsal.* eosque libidini vela pandere censet, quæ hic maiorem castitatem a feminis, quam a viris requirunt, cum nec ius diuinum distinguat, nec leges ciuiles quidquam differentiæ statuunt, argum. l. 13. §. 5. ad L. *Iul. de Adult. coerc.* & *Carpzouii* sententiam in supremo Saxonix consistorio calculum meruisse testimonio *Nicolai Iureconsulti Tract. de Repud. & Diuor.* probat. Adde his *Matthæi Wesembecii* argumentum e *tit. ff. quod quisque iuris &c. desumptum in Parat. ad π. tit. de*

Ri-

Ritu Nupt. n. 8. qui parem libertatem sponso & sponsæ in repudio propter antecedens vitium mittendo tribuere non veretur. Quamuis enim is hoc argumento ita utatur, ut a negata hac sponso diuertendi libertate procedat ad eandem sponsæ negandam, adeoque prorsus diuersam tum a nobis, tum a nostris dissentientibus sententiam amplectatur; animaduerti tamen, idem sibi vindicasse eos, qui parem feminis & viris libertatem in diuortio faciendo volunt concedi,

§. XXVII.

Equidem non is ego sum, qui tantis auctoritatibus temere se opponere ausit; tamen nemo mihi, spero, vitio vertet, si demonstrarem, rationes oppositas non adeo esse firmas, ut vadimonium deserendum propter eas illis sit, qui maiorem a feminis castitatem in hac causa requirunt. Vix autem admonitione opus amplius esse crederem, nos hic non agere Philosophos, qui castitatem ad moralis disciplinæ normam exigant, secundum quam æquali omnes tam viri quam feminæ vinculo obstringuntur (*vid. supra §. IV.*) sed Iureconsultos, qui vel de iuribus sine pacto nobis competentibus, vel de iuribus pacto quæstis disquirunt; nisi aduersarios huic inprimis scopulo allisos animaduertissem, confusis Philosophi & Iureconsulti partibus incedentes. Quod si enim perpendifsent, de violatione iuris hoc loco quæstionem esse, quem sponso sponsæ, non hæc illi, obiicere potest, ut ostendimus §. 25. non aliter forte, atque nos, aut fuissent, aut forent pronuntiaturi. Quod cum neglexerint, non potuerunt non in vagas & incertas ratiocinationes prolabi. Saltem
Carp.

Carpozuius semper principium petit & id fundamenti loco ponit, de quo est quæstio. Ut enim haud difficulter ei concedo, pluribus & leuioribus de causis rumpi sponsalia, quam matrimonium, id tamen nunc indagatur, an eas inter causas sponsi turpitude sponsalia antecedens sit referenda? Altera eiusdem ratio, quod facile sit æstimatu, quomodo is, qui ante sponsalia turpiter & libidinosè vixit, seruaturus sit matrimonii fidem, plane a diuersis ad diuersa concludit. Negamus enim, fecisse sponsum aliquid, ex quo æstimari possit, eum non fore seruaturum datam postea fidem, nisi probetur, sponsam in contractu sponsalitiò hanc illibatæ virginitatis conditionem sibi esse stipulatam, vt ea contra sponsam in fauorem sponsi vtique debet præsumi. Tertia ratio, non exigere posse sponsum castitatem, quam ipse non rependit, adeo aperte principium petit, vt de ea verbum non censeam addendum. Nec *Strykii* nos tantopere mouere debet auctoritas, vt nostra propterea sit relinquenda sententia. Quod enim ille tanquam certum præponit, Legem diuinam sexum non distinxisse, id constanter negamus argumento illius sanctionis Deuteronomii cap. XXI. qua feminæ vitium corruptæ virginitatis dolose celanti lapidationis pœna infligitur, in virum autem eiusdem turpitudinis conuictum nihil statuitur seueri. Quod quantum primario ad præsentem tractationem, vbi non de pœna, sed de obligatione agitur, non pertineat; monstrat id tamen, singulari odio Legislatorem esse profecutum feminas defloratas, nec causam habuisse *Strykium*, cur ad Legem Mosaicam prouocaret. Dum

H

au.

autem idem legum Romanarum auctoritatem nobis obuertit, nocuisse magis, quam profuisse, causæ suæ videtur. Quoniam ea, quæ supra de adulterio ex mente Romanorum disseruimus, probe pensitauerit, is ne nubitare quidem ulterius poterit de maiori castitate a feminis requisita. Legem, ex qua argumentum ducit, eodem iam explicauimus loco: qua si quis ad hanc quæstionem vellet abuti, sane ad vniuersale a particulari argumentum videtur ducere. Qui vero Wesembecii ratiocinio sibi placent, eos iterum rogo atque iterum, vt prius ex Romana discant iurisprudentia, quid sit ius quoddam in alium statuere, & eodem postea vti

§. XXVII.

Tandem dabo etiam aduersariis nostris, (sum enim insignitèr liberalis) sponsalia propter antecedentem fornicationem ab utraque parte æquali iure rumpi, dabo, masculis sponfis nihil esse præcipui indulgendum: non ideo tamen vsus brocardici nostri prorsus euaneſcet. Marrimonio namque consummato, si vxor deflorata vel grauida reperta est, vno omnes affirmant ore, diuortio relinqui locum; e contrario si post nuptias demum vxor de mariti sui impudicitia certior facta est, nemo affirmat, illam iure diuertere, cum tamen, si tantum æqualitatis seruandæ studium eos teneret, non debuissent non pro vxore diuortium vrgente pronunciare. Sed hic Rhodus! (ita eleganter arguit Illustris THOMASIVS in not. ad Laucell. l. ii, Tit. 12, not. 372 p. 866.) Carpouius certe, quando loc. cit. pro incruſtanda sententia sua facilius & pluribus
ex

ex cauffis rumpi fponfalia, quam matrimonium per nuptias consummatum, ftatuit, fatis aperte, credo indicat, fe non probaturum diuortium propter impudicitiam mariti antecedentem: quo ipfo deteriorem feminarum conditionem ipfemet agnofcere videtur. Quare nihil reliquum eft, quam ad doctrinam noftram recurrentes fateamur fincere, MAIOREM A FEMINIS, QVAM A VIRIS REQVIRI CASTITATEM, ET ATROCIORI OUDIO ILLARVM QVAM HORVM IMPVDICITIVM VIDERI OBNOXIAM,

§. XXIX.

Ita finire poſſemus hanc diſſertationem, niſi autem vellicaret alia differentia, quam Doctores quidam inter mafculos & feminas excogitantes inuita Minerua huc trahunt. Cum autem circumſpectis rationibus omnibus animaduertentem, hanc differentiam inter effectus ſpurios eſſe referendam, merito vitimum eam locum occupaturam cenſui. Nam dum in ſubſtitutione fideiſcommiſſaria quærunt, num, ſi pater rogauerit filium, vt alii reſtituat hereditatem, ſub conditione, ſi ſine liberis deceſſerit liberi naturales impediunt ſubſtitutionem, in eo conſpirant fere plerique, filii quidem naturales id efficere, filiaẽ autem liberq; non item, ſed ſubſtitutioni fideiſcommiſſariaẽ locum facere, quia pater non cogitaſſe credatur de liberis filiaẽ turpiter quaẽſitis, quippe a qua maior caſtitaſis exigatur portio atque a filio. vid. *Tiraquellum ad L. Connub. l. n. 45.*

§. XXX.

Sed videndum ante omnia, an quod de filii liberis naturalibus aſſerunt, in iure noſtro fundatum ſit. Adſe-

uerant autem id Dd. vulgo per I. XVII, §. 4. ad *Sci. Trebell. conf.* Mattheacius *L. 3. Epit. Leg. c. 20. n. 1.* Forsterus *VI. de success. 15.* Negant humaniores Iureconfulti, Connanus, Duarenus, Gœddeus, Huberus, aliique & rectius. Est enim clarissima legis 6. ff. *de his qui sui vel al. iur. sunt* definitio, qua non alius filii nomine insignitur, nisi qui ex viro & vxore eius, i. e. ex legitimo matrimonio, natus fuerit. Vnde firmissimum argumentum duci potest, eum, qui conditionem, si sine liberis adposuit, non alios liberos intelligere quiuisset, quam quos lex eo nomine dignatur. Adhuc apertior est *L. 6. Cod. de Instit. & Subst.* quæ conditionem, *si sine liberis*, a lege præsumtam in substitutione a patre facta non nisi de iusta sobole capiendam indicat, etiamsi institutus & grauatius sub dicta conditione est naturalis: in qua tamen specie maior adesse ratio propter similem qualitatem videbatur. Et hac regula firmata facili negotio responderetur ad Legem a dissentientibus pro sua opinione allatam. Ea enim non loquitur de nostra specie, vel si loquitur, nobis potius fauet. Iam enim a Francisco Connano V. C. animaduersum est, deceptos fuisse Dd. naturalis filii ancipiti & dubia significatione, qua non solum spurii notantur, verum etiam ii, qui sunt in seruitute geniti, qui non habent ortum legitimum: neque enim eos lex ciuilis agnoscit. Solo isti naturali iure adiunguntur, ex quo etiam naturales appellati, cuiusmodi species est in *l. 33, §. 12. de Legat. II.* de quibus Papinianus intelligendus. Deinde fac (quæ responsio mihi magis placet) naturales liberos in hac lege intelligi, qui extra matrimonium legitimum nati sunt, tamen patet, Vlpianum Papi-

ni-

niani sententiam paulo generaliore ex dignitate, voluntate & conditione fideicommittentis ad illos restrinxisse casus, qui *l. 88. §. 12. de Legat. II. l. 77. §. 1. ad SCr. Trebell.* recententur, ubi fideicommittens non alios, nisi naturales liberos intelligere potuit. Quæ est exceptio a regula, secundum quam filiorum nomine naturales non veniunt. Exceptionem autem firmare regulam in casibus non exceptis, tralatitium est. Quare nihil impedit, quin, quam nobis venditarunt Doctores differentiam inter masculos & feminas restitutione grauatos, ad non entia iuris pertinere dicamus. Quod enim ne masculis quidem datum est, quare id feminis in earum odium dicamus negatum?

§. XXXI.

Quin imo si ex analogia iuris liceret argumentari, forsitan id maiorem veri speciem haberet, si conuersa vice diceremus, magis esse, ut in filia restitutione grauata conditio *si sine liberis* de naturalibus exponatur, secuatque in Filio. Feminarum enim liberi naturales, tantum non in omnibus iuris nostri capitibus, legitimis, matris intuitu, æquiparantur. Mater semper est certa, pater vero extra iustus nuptias nullus. Inde est, quod naturalis habent querelam inofficiosi contra testamentum matris *l. 7. §. 1. de inoff. testam.* inde spurius succedit matri & maternis vna cum legitimis, *l. penult. in fin. C. ad SCr. Orfit.* nisi sit mater illustris, cuius legitimi liberi excludunt spurios. Quod ideo adnoto, ut eluceat, constituti iure nostro certos quasi femineæ pudicitie gradus. Hoc causa constitutionis Imperatorie probat, quia in mulieribus ingenuis & illustribus (quibus castitatis ob-

servatio præcipuum debium est) nominari spurios nimis iniuriosum nimisque acerbam et sui temporibus sit indignum. Accedit quod spurii feminarum ad aviæ hereditatem admittantur (quid potest clarius ostendere, eos legitimis æquiparari?) per l. 8. unde cognati. Quod amplius, lege licet non loquente, ad aui materni hereditatem extendunt, vid. Strijk. de success. ab incest. Diff. I, c. 2. §. 55. Ex quo consequitur, ut, cum leges nullam faciunt distinctionem, saltem potissimum effectuum respectu, inter liberos feminae naturales & legitimos, in præsentis specie, potius pro liberis naturalibus filia, quam filii sit pronuntiandum. Sed nolo de his certare, aut altercari copiosius. Sufficit, filii liberos naturales non impedire fideicommissum, ut vulgo decernunt, adeoque differentiam, Diis hominibusque repugnantibus, conquisitam, commentis apparere similem, nec ultimum inter Doctorum nugas consequi locum.

PRAESES RESPONDENTI
DISSERTATIONIS AVCTORI

Q Vanquam de BENZI ob ingenium, diligentiam & eruditionem tuam plurimi semper feci; nunc tamen ex eo, quod proprio studio elaborasti, themate tanti de aestimo, nihil ut supra possim. Cui enim ignotum, quam tubent tirones, cum primumprehendus est calamus, quam saepe impingant inexercitati, quibus dubitationibus distineantur iuvenes, cum quibus etiam erroribus conflentur iidem, ybi primum subeundum in publico discrimen? At tu veterano sane similis: res, stilus, elaboratio, illam mentis efficacissimam vim, iuris & historiae & philosophiae profundorem cognitionem satis produnt. Non erat igitur, quod a me multum auxilii posceres in adornanda ac poliendo libello, quem non sine ingenii gloria in vulgus emittis. Praeter libros nihil fere est, quod tibi suppeditauerim. Quod autem enostrae atque aliorum *Professorum* disciplina profecisti, iure optimo tuum censetur: quemadmodum illud appellamus nostrum, quod ipsimet sciimus & Praeceptorum nostrorum voce & studio praeeunte hausimus olim. Quod tuo labori temere obicitur, hoc est: non convenire adolescenti moribus optimis praedito disputare de castitatis gradu maiori a sequaliori sexu exigendo, atque vulgo postulatur a praestantiori. Neque enim tu primus hanc quaestio-

tionem in medium fers: diu est, ex quo inter Docto-
rum subfella illa fuit audita, & in clarissimorum vi-
rorum voluminibus agitata. Tantum solidiori iudi-
cio singula discutis, originem, causas, argumenta, con-
fectaria meliori ordine locas, &, post aliorum errores
modeste indicatos, ipso facto ostendis, quam sint isti
insulsi & inciuales, qui dissertatione tua non perspecta
aut frontem contraxerunt immature, aut intempesti-
tis iam gemitibus sese fatigantes alia omnia cogitarunt.
Ego vero BENZI indies, mehercule, habeo te cario-
rem. Fac solum, vt, quum maius tibi otium est, ve-
ritatem in omnibus indefessa semper industria quæras,
nec vulgarium errorum ætatem ac senium, eorum-
que defensores, vtut acerrimos, timeas. Vincet illa
certo: concidet error: vanescet ineptia: fugient tene-
bræ: in pudorem dabuntur nugiuenduli: tuque præ-
miis, quibus illepide isti sunt abusi, vteris aliquando
ac frueris cum insigni emolumento. Vale & Deo du-
ce ac propria virtute comite ad ampliora contende.

Halæ Magdeburgicæ VIII. Kalendas Martias

CIO ID CCXVII,

Halle, Diss, 1777 B 11-6

ULB Halle 3
003 559 920

f

TA → OL
nur 1 Stück

9
1717, 12 d

DISSERTATIO IVRIDICA,
QVA DOCTRINA VVLGARIS
MAIOREM A FEMINIS,
QVAM
A VIRIS,

REQUIRENS
CASTITATEM,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO CAROLO,
PRINCIPE BORVSSIAE MARCHIONE BRAN-
DENBURGENSI, CETERA,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE
NICOLAO HIERON. GYNDLINGIO
ICTO,

SACRI TRIBVNALIS, QVOD EST IN DVCATV MAGDE-
BURGICO, CONSILIARIO REGIO, IVRIS NATVRAE ET GENTIVM
ITEMQVE ELOQVENTIAE ET ANTIQVITATVM PROFES-
SORE PVBLICO ORDINARIO,

SVB EXAMEN REVOCATVR

A. R.
IOANNE HENRICO BENZ,

ONOLDINO FRANCO,
AD DIEM FEBRVARII CIO MDCCXVII.

HALAE MAGDEBURGICAE,
TYPIS IOANNIS HENRICI GRVNERTI, ACAD. TYPOGR.

RECUSA MDCCXXXVI.